

קעד חיי אדם כלל קבר הגלגות פסח

הוא בעיני וכן הדין בכל דבר המעמיד כמבואר לעיל כלל קב"א סימן ב' (ועיין בסיומן מ"ח נח"ל ונכ"י סימן מ"ג ס"ק ט"ו):

כלל קבה. דיני הגעלה (מכ"ה):

(א) כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ אינו מועיל להם הגעלה שהתורה העידה שאי אפשר להוציא האיסור מכ"ה על ידי הגעלה. שהרי בקדירה של מתכות שבישל בה הטאת כתיב דמהני לה הגעלה ובכ"ה כתיב תשבר ואפי' אם ימלאם גחלים לא מהני כיון שאין דרכן בכך שמא חיים עליהו שלא יתבקעו ולא ילבן יפה: (ב) אבל התנורים שמסיקים בהם אף על פי שהם של חרס מהני להו ליבון אך לא מהני בלהבה לבד אלא שצריך ללבנו כל כך עד שיהיו ניצוצות נתזן ממנו ואחר כך צריך לדקדק שיגרוף הגחלים על פני כל התנור דגם בלע ע"י גחלים (מס"ה) וקיי"ל בכל דבר כבולעו כך פולטו. ואפילו הסיקו כמה פעמים לא מהני אא"כ היה כוונתו להכשיר לצורך פסח כי שמא לא הלכו הגחלים ע"פ כולו ומכל מקום בזה שהסיק כמה פעמים אם נסתפק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש להתיר אבל אם לא הסיק רק פעם אחת ומסופק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לאסור אפילו בריעבד וטוב וישר שלא לאפות המצה בהיסק זה שהכשיר דשמא היה בו חמץ בעין ונמצא נהנה מחמץ. וכיון דאינו אלא מחומרא בעלמא ולכן אם לא הכשיר בערב יום טוב מותר להכשירו ב"ש. ולא יעשה היסק ב' בהבערה שלא לצורך יום טוב (מ"י מס"ה) וכן הכירה צריך להסיק שילכו הגחלים ע"פ כולו או שיטוח בטיט כעובי אצבע אבל (הקאסלין) שבתנור בית החורף לא מהני היסק כיון שאין דרכו להסיקן שם שמא יהום מללבנו היטיב וכן לא מהני אם מטיח בטיט אא"כ מטיחו מלמעלה ולמטה ומכל צדדיו. ובדיעבד אם לא הכשירו התנור והניחו שם קדירה בפסח רוב אחרונים מתירים שהרי אין שם חמץ בעין רק מה שנבלע בתנור ואם כן הוי כבי קדרות שנגעו זו בזו ואפילו את"ל שהיה שם משהו חמץ בעין כיון שאין שם רומב ואם כן אינו אוסר רק כדי קליפה דכ"ד שאינו אוסר כולו אין חילוק בין פסח לשאר איסורים כמבואר כלל קב"א ודי לאסור הקדירה והתבשיל מותר אבל אם נתנו בתנור או כירה או (קאסלין) מצה או אפילו בריעבד אסור כולו. ונ"ל מה שהחמירו האחרונים בתנור בית החורף דלא מהני ליבון היינו כמו שעושיין במדינות (פולין גדול) ששם מקום כבודם של רמ"א והמ"א (ונאכאכו) כידוע שהתנור נעשה רק (מקאסלין) ואם כן הוי כלי חרס ממש אבל במדינה זו שידוע שבונין סביב (הקאסלין) מחיצה של לבנים ואם כן דינו ממש כתנור שאופין בו דבזה לא חיים שמא פקעו. ולכן נ"ל דכ"ע מודים דמהני ליבון או טוח בטיט והיה לתנורים שקורין במדינותינו (שוועלדקע אויבין) שיש עליו כסוי מהני לבון. ולכן נ"ל דבמקום שאין לו לבשל בפירה יש להתיר ללבן תנורי בית חורף במדינת (ליטא) וכיוצא בו שעושיין התנורים כן. ובתנורים אלו שאין אופין בהם וכן בכירה א"צ להסיק כל התנור או כל הכירה רק מקום מושב הקדירה ומקום שדרך לבשל שם כל השנה (מ"י סי' מכ"ה):

(ג) שאר כל הכלים בין כלי עץ או כלי מתכות או כלי אבן וכלי עצם מהני הגעלה ובלבד שלא יהיו דברים שמתקלקלים בחמץ כגון שעשוין בדבק ואפילו אם רק הקתא מדובק בדבק אין להם תקנה בהגעלה דחיישינן דלמא חיים עליהו ולא יגעילן יפה. וכל כלי צריך הכשר לפי תשמישו אם נשתמש בהם בכ"ד צריך הגעלה בכ"ד ואם תשמישו בעירו יגעילנו בעירו ואם תשמישו על ידי אור בלא משקה צריך ליבון ואם יש לחוש שמא נשתמש בו פעם אחת בכ"ד או על ידי אור אף על גב דיש פוסקים ההולכין אחר רוב תשמישן אם בכ"ד או בב"ש דאף על גב דבלע פעם אחת על ידי אור או כ"ד מכל מקום כיון שאינו ב"י ואם כן מותר מה"ת ואם כן הם אמרו להגעיל והם אמרו לילך אחר רוב תשמישן וכן סתם הב"י בש"ע. אבל כל האחרונים הולקין וס"ל דאזלינן אף אחר מיעוט תשמישן (ומכל מקום אם הכלי אינו כ"י הולכין אחר רוב תשמישן ואין לריך ליבון פ"ח סי')

חיי אדם כלל קכה הלכות פכח

סי' תכ"א סעיף ו' נזס תשוב' מ"ע מפרג' סי' ל"ו) ולכן מנהגנו להגעיל הכל אפילו קערות (וטעלה) בכיר דוקא ובדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני כגון (טעלה) והוא אינו ב"י אפי' בכלי חרס מותר במקום מניעת שמחת יום טוב והפס' דקיי"ל כ"ש אינו מבליע וגם שרבים מקילין בנטל"פ (ס' נק"י ס"ק פ') :

(ד) קודם שיגעיל צריך להעביר כל חלודה שקורין (ראסט) אבל אם אין בו רק מראו' שחורות שקורין (פלעקין) אין קפידא ולא יהיו בכלי גומות כי אז צריך לנקר היטיב היטיב הגומות כי הגעלה אינו מפליט רק מה שבלוע בכלי אבל לא מה שיש בעין. ואם הוא כלי ברזל או נחושת ילבן מקום הגומות ואח"כ יגעיל וכן הסכינים הקבועי' בקתא של כסף יסירנו ויגעיל הסכין וגם הקתא כדין כל ידות הכלים לקמן ולכתחלה ילבן הסכין וסכינים שלני שהקתא קבוע במסמרים ויש בו גומות אינו מועיל לו הגעלה אלא יסיר הקתא ואם השחיו במשחות של נפחים ואחר כך הגעיל מהני אפי' לכתחלה כמו ליבון אם יכול לנקות הגומות ובדיעבד אם הגעיל או חשחיו במשחות להשתמש בו בחמין אינו אסור (ס' מ"י ס"ק כ') והגדן של סכין אין תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין בפסה כי א"א לנקרן אם לא שיפתח התפירות וינקר היטיב. וכל כלי שיש בו סדקים או גומות או חלודה מבפנים בתוך הכלי ולא יכול לנקרן ולנקותן לא מהני הגעלה וצריכין ליבון באותו מקום אבל אם הוא מבחוץ לעבר השני אינו מוזק (ס' :

(ה) כלים שמשתמשים בהם על ידי אור דהיינו כלי מים כגון שפוד ואסכלה שצולין עליו חמץ צריכים ליבון ואפילו בדיעבד אסור אבל אם לא צלו עליו בשר מלוח שנמלח ממלח שלא נבדק אע"ג דלכתחלה צריך ליבון מ"מ בדיעבד אם צלו עליו בפסה בלא הכשר מותר דאת"ל שהיה בו חמץ כבר נתבטל קודם פסח אע"ג דבכלי לא שייך ביטול מ"מ מספיק לא מחזיקין איסור. אבל מחבת שמטגנין בה כגון אותן שמטגנין בהם שקורין (סקאוורלע) אע"ג שתשישה ע"י אור מ"מ יש מקילין דדי בהגעלה כיון שתמיד יש בו לחלוחית של שמן או שומן. אבל דעת רוב הפוסקים דדינו כתשמישו ע"י אור ולכן צריך ליבון (סעיף י"ב) :

(ו) הכלים הצריכים ליבון י"א דינים בליבון דשאר איסורים דגם חמץ כיון דשמו עליו הוי כשיגע פסח כנבלה וצריך ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו וי"א דחמץ קודם פסח דינו כהתירא בלע ודי בליבון קל שיתלבן כ"כ עד שקש נשרף עליו מבחוץ ולכן דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבן עד שיהיו ניצוצות ניתזין אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנן סגי בליבון קל ונוהגין ללבן האגנות לכתחלה מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין אופין בו עוגות בעין אבל האגנות שאופין בהם עוגות בעין אפי' שמושחין אותן בחמאה או שומן כגון (פארמעס אופין בו טארטן או צעקין קוכן) צריכים ליבון מדינא וכן (הסקאוורלעס) שפעמי' מהממין בהן סובין לחולה צריכין ליבון מדינא :

(ז) כלי הצריך ליבון אם לא ליבנו אף על פי שהגעילו אסור להשתמש בו בחמין דהיישנין שמא לא פלט הכל על ידי הגעלה ויחזור ויפלוט (ני"ד ס' קכ"א נט"ו) וכן כלי שצריך הגעלה אסור להשתמש בהם עד שיכשירן כדין. ודוקא בדרך קבע אבל בדרך ארעי מותר להשתמש בצונן. ולכן לכתחלה מצניע כל הכלים של חמץ במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם (מ"א ס"ק נ' נזס נ"ב) והאחרונים מקילין בכלי מתכות שאין צריך להצניען דרובן אינם ב"י ואף אם ישחמש בהם רבו המתירין בנטל"פ בפסה ומכ"ש באותן שתשישין בכ"ש כגון (טעלה) והמחמיר אף בזה תע"ב. ומכל מקום כלי חרס י"א כיון דבליעתן מרובה הוי כגופו של אסור ולכן צריך להצניעם :

(ח) ידות הכלים צריך הכשר כמותן דמוליד הבליעה בכלו ואם לא הגעיל הידות ונשתמש בתוך הכלי אין לאסור בדיעבד דאינו מפליט בכלו ואם נשתמש ביד הכלי שלא הכשיר אסור שהרי בלע בכלו (מ"א ס"ק כ"ד) וי"א להיפך דאינו מוליד בכלו (ע"כ ופ"ק נ"ד ס' קכ"א ועי' נקיובי ק"א עזר לו"ה עהארכמי בזה)

חיי אדם כלל קבה הלכות פסח קעה

ומ"מ יכול להגעיל הוד על ידי עירווי שמערה עליהן שזה שבלע מצד השני אינו אלא כמו עירווי שניתחזק עליו ניצוצות (מ"א סע) ולכ"ע כלי שצריך ליבון ולא הכשיר הוד ונשתמש ביד אסור דבליבון ל"ש לומר כבולעו כך פולטו שאינו אלא ששורף הבליעה במקום שמלבן (פ"ק סע) :

(ט) ניסוי של כלי צריך הגעלה כמו הכלי כיון שמזיע בכל שעה מחום הכלי ואם נתנוהו בפסח על הקדרה אסור כל התבשיל ואם הוא ניסוי שמשמים אותו על החררה או (הנלעכי) שאופן צריך ליבון לכ"ע לפי שנוגעת בחררה (סעיף ט"ו) :
 (י) כלי שיש בו מלאי ואינו דבוק יפה בענין שיש לחוש שמא יש שם חמץ בעין צריך להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו היטיב או שצריך ללבן אותו מקום עד שנודאי אם יש שם איזה חמץ תשרף ותהיה לאפר דהיינו שילבן עד שניצוצות נתזן הימנו ואם מדובק יפה בענין שאין בו ממש אלא מהמת שבלע חמץ אם קדם המלאי לבליעה כגון שהיה המלאי בו מחדש או שהכשיר הכלי ואחר כך נתן עליו המלאי ואחר כך נשתמש בו מהני לה הגעלה עכשיו דממ"נ כבולעו כך פולטו. אבל אם היה הבליעה קודם לנתינת המלאי אם כן המלאי מפסיק בין הבליעה ובין מי הגעלה ולכן צריך ללבן שם מקום המלאי. ואם המלאי הוא שהתקן לתוכו בדיל או כסף אם כן נשרף גוף האיסור ואם כן אין חילוק אם קדם המלאי או לא וא"צ ליבון. וכלים שמחפין בבדיל יש מהמירין שצריכין הגעלה אה"כ מפני שהאומנין אין מדקדקין ללבן הכלי בדיון ויש להקור אצל האומנין (עין פ"ק וק"י והנה קרתי שהגם מלכנין הכלי כדי שיקלוט הנדיל אצל ידות הכלים אין מלכנין ולכן לריכוס ליהרר עכ"פ להגעיל את הידות והיותר ככון להגעיל לאחר הלפוי ורושם שעושין האומנים בתוך הכלי מותר להגעילם מאחר שנעשה מחדש רק שנקרם היטב ואם אי"א ישים גהלים על אותו מקום (סעיף י"א) :

(יא) מדוכה במקום שנהגו לרוך בו שומים ובצלים עם פדורי לחם ודמי לבית שאור לקמן סימן י"ג. ולכן מצריכים ליבון עד שקש נשרף מבהוין אך במדוכות שלנו שלעולם אין דבין בהם רק כרכום ופלפלין וכיוצא בו די בהגעלה וראוי להחמיר לרוך הכל לפני פסח דאז הוי נ"ט בר נ"ט (וע' זכ"א ס' י"א) ואם דכו בלא הגעלה כיון שאין בו אלא חשש שמא נתערב פירור חמץ בבשמים שדכו בו או שמא התכו (וננוויל) וכיוצא בו בסכין של חמץ ודכו בו בה"י משמע להקל בדיעבד אך כיו' במדוכה שיש רק חשש אבל (נהאק מעסר) שידוע שהזתכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בבשר ומחתכין (נהאק מעסר) אותו בשך דק דק אי"ב ו"ל דאסור וצ"ע (וע' זכ"א ס' כ"ג) ומדוכה של עץ יש לקלפו בכלי אומנות דחיישי' לגומות ולהגעילו אה"כ (סע) :

(יב) סלים שמולחים בהם בשר יש מצריכים להם הגעלה דחיישי' שמא היה חמץ בתוך המלח שמלחו בו ובלעו טעם חמץ דאע"ג דהבשר מותר ע"י הדחה כמבואר בכלל קכ"א ט"מ שאני התם דאף את"ל שבל"ע קצת בטל קודם פסח משא"כ בכלי ל"ש בו ביטול וי"א שאין לחוש לזה מן הסתם ואין צריך הגעלה כלל אם לא בידוע שהיה גרעינין מחומצים או פרוורים במלח דאז לכ"ע צריך הגעלה לכתחלה (פ"ק) ומ"מ בדיעבד אם מלחו עליו בכל ענין מותר דקיי"ל אין מליחה לכלים להפליט (סע) :

(יג) כל הכלים אפי' של הרים שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמץ שהרי לא בלעו כלום בצונן ובלבד שהיו מודחים היטיב. חוץ מבית שאור או בית הרוסת דהיינו שנותנים לתוכו דברים הריפים עם חמץ וכן בחביות שמחזיקים בהם י"ש שבאלו אף על פי שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בהמין אבל להניח בהם מצה אפויה בצונן בדרך ארעי מותר. ומ"מ ללוש בהן אסור דממחר להחמין מכה הכה שבכלי וכ"ז בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה אפילו בית שאור והרוסת מותר אם אינם של חרס אבל לשל חרס לא מהני הגעלה ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אפי' בצונן (והכ"פ גרס אלא נלוון) כן סתם הב"י בש"ע. ומנהגנו שאין

שאין משתמשים בפסח בכלי חרס אפי' בצונן אפי' בדרך ארעי אפילו בכלי עץ כגון הרף שעורכים עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה אף על גב דמדינא סני בהגעלה מ"מ מנהגו שאין משתמשים כלל בעריבות ורפין שמשתמשים בהם כל השנה דנהגין כדעת הפוסקים דלבית שאור וחרוסת לא מהני הגעלה (מ"א ס"ק ל"ג). ולפי מעם זה היה לנו לאסור ואפי' בכלי מתכות כגון כלים של נחושת שעומד בו י"ש כל השנה אבל י"א הטעם דדוקא בעריבות ורפין שא"א לגרד יפה ולנקותן שלא ישאר משהו באיזה סדק וכן כל הכלים שהיו מחזיקים בו קמח וכן החביות שהיו מחזיקים בו שכר או משקה שעושין במדינות אלו ממי סובין שקורין (בארשע"ז) או שמניחין בתוכו קמח מעורב במים שקורין (פאמאטק) שכל אלו א"א לנקרן אבל אם היו קודם פסח מחזיקין שם מים איזה זמן אין לחוש להגעילן אחר שינקרו אותן היטיב (ט"ו ס"ק כ') והביא ראה משקים שבי' רמ"א דמהני כיבוס וליג דאין ראה משם דבשקים מתיר התפירות מקודם ואחר כך מהני כיבוס משא"כ באלו הכלים שנעשו מנסרים הרבה ומהדקין אותם (כרייפין) אפשר לא מהני הגעלה כי א"א שלא ישאר חמץ בעין אך עכ"פ הכלים שהם מדף א' בודאי מהני הגעלה וכמש"כ לקמן סי' י"ד ולפי"ז כ"ש דמהני הגעלה לכלי בדיל ושאר מיני מתכות ובלבד שינקר יפה יפה מכל הסדקים ואם החזיק בהן י"ש צריך לבשל בו תחלה מים עם אפר עד שישתלק ממנו הריח לגמרי ואח"כ יגעיל (ט"ו ס"ק כ"ו) ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר יפה ולראות ולבדוק בכל הסדקים שלא יהיה נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני להם אפי' יבשל באפר כמה פעמים וכן סבין שגורדין בו בצק כל השנה וחתכו בו בצל בפסח אם ידוע שהיה נקי מותר דל"ד כלל לבית שאור כיון שלא בלע על ידי חמץ (תמ"ז מ"א ס"ק ל"ו) :

(יד) ונ"ל דזה דוקא בכלי שנעשה מהתיכה אחת (כמש"כ הט"ו ס"ק כ"ד) אבל העשויים מנסרים הרבה כחביות וכלים שלנו דידוע שנכנס הזוהמה בין נסר לנסר לאלו לא מהני הגעלה (וכמש"כ הנ"ב הניאו מ"א ס"ק ל"ט וכ"כ נע"ט) אפילו אם יפתח משוליה שא"א לנקר בין נסר לנסר ועיין בא"ר בשם הפרישה שמחמיר מאוד דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתח השולים וניקר היטב דאסור אפי' בדיעבד משום חמץ בעין ומ"מ משמע מדברי האחרוני' דאם פתח א' משוליה וניקר היטב בפנים דמהני הגעלה ול"ג דבמקום שאין דוחק גדול יש להחמיר גם בזה לכתחלה שהדבר ידוע שבודאי נדבק זוהמה בין נסר לנסר וכ"ש דהדבר ידוע שלפעמים נרפים העקולים שקורין (רייפין) ואז בוודאי נכנס לבין הנסרים מן השכר וזה נשאר אף לאחר שיתקן החביות וזה בלתי שום ספק ואפילו אם יאמר שידוע לו שלא תיקן שום פעם החביות נ"ל דהוי מילתא דלא דמיא וגם כשעומד החבית כך ריקן בחמה ידוע דאז נרפים (הרייפין) ולכן נ"ל דאין להקל כלל להשתמש בכלים של נסרים ככלים שלנו ואפי' שריה במים כמה ימים לא מהני כן נ"ל וכן כתב הגאון בעל ח"ד דכן עיקר. אבל חבית של מי דבש אפי' אם נתבשל הדבש ביורה של שכר מ"מ יש להתיר ע"י הגעלה דהוי נ"ט בר נ"ט אע"פ דקו"ל דלענין חמץ לא אמרי' נ"ט בר נ"ט מ"מ יש להקל :

(טו) בדיעבד אם נתנו בחבית בלא הגעלה יין או דבש והדיחו היטיב מקודם בענין שאין בו חשש מחמץ בעין רק מחמת הטעם שעמד בתוכו היין מעל"ע ונעשה כבוש אם לא עירו היין והדבש קודם פסח אסור שעכ"פ נטל"פ ואסור לדין אבל אם עירו אותו מקודם פסח כ' המ"א דביין מותר דהוי נטל"פ דשכר ביין נטל"פ אבל בדבש אם היה הכלי ב"י אסור ולי צ"ע דנ"ל דבין ביין ובין בדבש אעפי' שהחבית היה ב"י מן השכר מ"מ מותר כיון שאינו יוצא ע"י כבישה עד אחר מעל"ע ונמצא כבר נטל"פ קודם הפסח. ואם נתנו לתוכו דבר הריף כחומץ או שנכבש בתוכו ירקות אפי' לא היה ב"י אסור דאגב חורפ"י משויא ליה לשבח (וע' כ"ז נט"א סי' כ"ז) וכן אם נתנו יין או דבש בכלי שהחזיקו בו י"ש אפי' היה אבי' אסור הכל דעינינו רואות שהוא הריף מאוד (ט"א ע"ט) :

קעו

היי אדם כלל קכה הלכות פסח

(מ) כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה דהגעלה מפלגת מעבר לעבר משא"כ הקילוה:

(יז) הגעלת החביות יעשה בדרך זה ילכין אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית כדי שיגיע ההגעלה לכל מקום:

(יח) הנפה נהגו שלא להשתמש בה כלל אפי' ע"י שפשוף היטיב והגעלה כי א"א לנקות אותה ואפי' במקום שאין שם נפה חדשה מוטב שלא ירקרו הקמח (מ"א) ואם נמצא גרגרי חיטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת אסור דאע"ג שכבר נאפה מ"מ י"ל דלא גרע ממצה שנלוושה בה קמח ונאפה (כס"י תל"ט וס"י תס"ג) ולכן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על הבי' שכ' שמתור להשתמש בנפה אחר שישפשופו אותה יפה יפה ואח"כ יגעיל אותה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לה (סז) וכן נוהגין שלא להשתמש (נכ"י ח"י"ז) וכן הכוס של רחיים וכן סלים שמשתמשים בהם המץ וכל כיוצא בזה אין משתמשים בהם אפי' ע"י הגעלה שא"א לנקותם ובדעבד שישתמש (נכ"י ח"י"ז) ע' כלל קכ"א סי' ל"ב. ולענין השקים והסדינים (ע' נכלל קכ"א סי' ו').

(יט) הרחת שקורין (פאלע) או (לאפעל) אין מועיל לו הגעלה לפי שבולע האיסור ע"י האור ולכן אפי' אם יקלוה ויגעול לא מהני ואם הוציא ברחת של חמץ יקלוה המצה (כ"ל כדי נטילה כדן חס צקס) כיון דחמץ אינו אלא איסור כחוש אינו יוצא מחתי' בלא רוטב אך לפי מה שרגילין לאפנות עוגות עם שומן אם כן איזל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו ואם הדיחו הרחת ואם כן אין לו רק בלוע סגי בנטילה (מ"א ס"ק ל"ו ו"ל דלפי' להש"ך ז"ד סי' ק"ה שכ' דל"ע נכלי שבלע שומן חס מפליט בלא רוטב לאסור נכולו היינו כשהאיסור עלמו הנכלע היה שכן בזה ל"ע לדעת הש"ך אבל הכא האיסור עלמו כמות רק מקמת דמפטם י"ל דמודה למ"א) ואם נתערבה באחרות כיון דאין איסורו מחמת עצמו רק מן הבלוע וא"כ לא הוי דבר שבמנין ובשלות אם הוא קודם פסח אבל בפסח הכל אסור דלא שייך ביטול (וכ' הק"י דלדין דקיי"ל צ"כ דקור וניער חס כן אפילו קודם פסח לא נטיל ח"כ עשאן לק בלק) וצ"ל לדבריו דאע"ג דאין כאן אלא טעם ושעם אינו חוזר וניער וצ"ל דזה דוקא כגון חטה על תרנגולת דנתבטל הטעם בס' אבל בדבר שאינו אוסר אלא כדי קליפה אם כן לא נתבטל הטעם שהרי אין בקליפה לבטל הטעם ואם כן הוי כנפשו של איסור וחוזר וניער אבל מדברי המ"א משמע דגם בזה בטיל כיון שאינו אלא טעם וכבר נתבטל כשהיה בלח ואינו חו"ג (וע' לעיל כלל קכ"א סי' כ"א) וכיון בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בו מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתהלה אבל בדעבד אינו אוסר ויותר מזה כי הח"י דאם א"א למצוא בקל רחת אחרת מתור לכתהלה להוציא בה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדעבד ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מתרים כל המצות (סי' תכ"ב):

(כ) השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה ולפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדרות לתוכן ולכן מערין עליהן רותחין ויש נוהגין דמניחין עליהם אח"כ מפה שמא נובך בו עדיין עוד חמץ בעין אבל סתם תיבות א"צ הגעלה. והגעלת השולחנות נוהגין שמלבנים אבנים ושופכין עליו מים רותחים מן היורה או אפילו מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככ"ר (כ"כ אור"ה כלל כ"א סי' ע' וכ"כ בפ"מ ובלגות ולא כ' שסמוך עליהן דוקא מכ"ר) ויזהר שיוליך האבן ע"פ כולו כדי שיהיו המים מרותחין ע"פ כולו. ומיהו בשולחנות וכיוצא בו די אם יערה עליהן מים מרותחין מן כלי ראשון בלא אבנים שהרי לא בלעו גם כן רק על ידי עירו (וע' לקמן סי' ל"ה) (סעיף כ') וכן ידות הכלים אם א"א להכניסן ליורה סגי בעירו שלא בלעו גם כן רק ע"י עירו (ס"ק כ"ה). אבל כלים שיש להם בליטות שא"א להעביר עליהן אבן לא מהני בהגעלה זו (מ"א ס"ק י"ח) וכן קדירות של מתכות או נהושת שבלעו על ידי ביטול אצל האש לא מהני הגעלה זו וע' פ"ח סעיף ט"ז

חיי אדם כלל קכה הלכות פסח

וב"מ באיר, וכו"ל דאפי' בדיעבד אם לא הרתיח בהם המים אסור לכלל גדול הוא כנולעו כך פולטו ואם כן אינו פולט רק על ידי מים שעומדי' אלל האש);

(כא) כל כלי שתיה כגון כוסות מדינא סגי בשטיפה בין של מתכות ובין של עץ או חרס שהרי תשמישן בצונן ואין שווה בתוכו מע"ל אך אנו נוהגין דמצריכין הגעלה וכן נוהגין משום שלפעמים נותנים בהם לחם ושכר הם ועוד שלפעמים שורין בו פתיתי לחם או שכר וי"ש וכבוש כמבושל (סעיף כ"ה ונמ"א ס"ק י"ו ונרמס שלא נמקומו) וב"ש המדות שלפעמים מחמטין בו שכר בימות החורף וכן הכלים ששותין בו י"ש שהוא חריף וקו"ל דשיעור כבישה בדבר חריף הוא רק כדי שיתן על האש וירתיח וא"כ מדינא צריכין הגעלה (עס נמ"א ס"ק מ"ט);

(כב) כלי זכוכית אפילו (בזוטעלקעס) ששוהין בו השכר כמה ימים או חדשים י"א דזכוכית אינו בולע כלל אפי' אם נשתמש בהם בחמין ולכן לעולם אין צריכין רק שטיפה והדחה ויש מחמירין דאדרבה אפי' הגעלה לא מהני לזכוכית וכן המנהג במדינות אלו. אבל בדיעבד אין להחמיר ולכן אם היה תשמישן בצונן אפי' בלא הגעלה כשר ואם תשמישו בחמין או שיש להווש שעמד בו חמץ מע"ל מהני הגעלה בדיעבד. ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים רק הכלים המחומצים נ"ל (דזוטעלקעס) אין להם תקנה שידוע שהשמרים נדבק בהם וכן כל כלי שא"א לו להכניס ידו לתוכו לנקות אותו היטיב היטיב אבל כוסות אם יכול לנקותן יפה יפה יכול להכשירן על ידי עירוי ג' ימים דהיינו שיתן אותם לבלי אחר וישהה שם במים יותר מכ"ד שעות ואז ישפוך אותו המים וישפוך לתוכו מים אחרים וישהה גם כן יותר מכ"ד שעות ויחזור לשפוך המים ויתן מים אחרים וישהה בתוכו כ"ד שעות עד שישהה בתוך ג' מימות מחולפות ג' מעת לעת דאפי' את"ל שהיה בתוכו חמץ מע"ל ובלע חמץ מ"מ הא לא ישהה עכשיו מע"ל ואע"ג דבכ"ה שנשתמש בו חמץ בחמין אסור להשתמש בו אפילו בצונן כמש"כ בסמ"ן י"ג מ"מ הא י"א דכלי זכוכית אינו בולע כלל אפי' על ידי חמין ובמקום דוחק יש לסמוך על זה אבל במקום שנמצא לקנות חדשים אסור לפרוץ גדרן של ראשונים כיון שהמנהג כן הוא שלא להשתמש בהן;

(כג) כלי כסף שיש בהוהן התוך זכוכית שקורין (גאמעלנט) אין להגעילו ודינו ככלי זכוכית אבל מבחוץ אינו מזיק (ע"ג נמ"א ס"ק כ' ס"ק כ"ד דהנליעה הולכת בכל הכלי וא"כ נמחזן אסור וכו"ל דלפי מה ס"ק המ"א עס ס"ק כ"ד עכ"פ אין מפליט מכל הכלי. וא"כ כיון דאין בו חלא חשא כשתמש בו נמחזן ואת"ל ששתמש בו חשא לא ישתמש בו נפסק נמחזן ואת"ל ששתמש בו קמין הא אינו מפליט מכל הב' ולכן חמיר רמ"א משה"כ נמחזת עס דולאי השתמש בו נמחזן וגם ישתמש עכשיו נמחזן);

(כד) שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"פ שמקודם צלו בו בשר ממלח שלא נבדק דאע"פ שאם היה ידוע לנו שהיה במלח חמץ אע"פ שהיה לפני פסח מ"מ היה אסור שהרי בכלי לא שייך לבטל איסור ואם כן למ"ד חזר וניער היה אסור מכל מקום מספיקא לא מהזקינן איסורא שהיה חמץ על הכלי ומכל מקום אין להתיר רק בדיעבד. אבל אם צלו על הכלי פעם אחת מולייטא או שיבשו עליו חתיכת לחם ולא ליבנוהו בנתיים אסור (סעיף כ"ז ונמ"א עס) ונ"ל לפ"ז פשיטא (נקאווע נרענר) המיוחד רק (לקאווע) דאם קלו בו (קאווע) דמותר בדיעבד. ונ"ל דבזה אפי' לכתחלה מותר שהרי יש כאן כמה ספיקות שמא לא היו גרעינים בתוך (הקאווע) דבשלמא במלח רגילין למצוא בו גרעינים משא"כ (נקאווע) דידוע שלא שכיח כלל למצוא בו גרעינים והעולם נוהגין ללבנו בליבון קל. ורחים של (קאווע) ששהקו בו (קאווע) בלא הכשר פשיטא דמותר ולא עוד נ"ל דאם אין לו אהרת מותר לשהוק בו אפילו לכתחלה שהרי לא רגיל כלל למצוא גרעינים (נקאווע) ואת"ל שהיו בו גרעינים שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לידי היכוץ וע"כ צ"ל דחיישי' שמא היה בו גרעינים ולא נקלה יפה ונתערב עם (הקאווע) ויבא לידי חימוץ אם כן גם הגעלה לא יועיל בו וע"כ צריכין לנקותו יפה יפה שלא ישאר בו משהו אם כן בלא הגעלה נמי מותר. ומ"מ י"ל כיון דא"א לנקותו היטיב

חיי אדם כלל קבה הלכות פסח קעו

היטיב ממהו יגעיל דהוי הליטה ברותחים ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקרו כפי כחו היטיב היטיב ואחר כך יכניס אותו ברותחין ועיין לעיל סי' י"ב בשם פ"ח ולעיל י"ח גבי נפה וכיש בזה די"ל דכ"ע מורים:

(כה) הברזות שבחביות של יין וכן (הטמקעס) של יין והעצים שתוחבין בהם כלי שתיה של שכר צריכין הדהה לשום בהם כלים של פסח מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים המין (סג):

(כו) (דרייף סוס) צריך ליבון דלפעמים נשפך עליו כשמבשלין עליו לביבות וכיוצא בו (סעיף ד') ולפי"ז פשיטא דצריך ללבן אותן הברזילים שקורין (קאניעע) שמושכין בהם הקדירות מן התנור שידוע שנשפך עליהם מן הקדירות:

(כז) כלי שתשמישו מבחוץ כמו קערה שזופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בה מהקדרה אף צד החיצון צריך הגעלה (סס"י תל"ז נח"ל):

(כח) כלי שפיה צר שאי אפשר לשפשפו מבפנים או שיש לו קנים אסור להגעילה (סג):

(כט) אין מגעילין בשום משקה די"א דאין כח בשום משקה להפליט הבלוע מן הכלי רק מים לבד ואפילו במים המעורבים עם עפר שקורין (לייג) וכן במה שנוהגים הצורפים על ידי שמרי יין או (נוויין טייך) מעורב במים רק במים לבד.

ומיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה. ואין לאסור הכלי מפני שבלע (מוויין טייך) אם הוא לאחר יבי"ח כדאיתא ב"ד סימן קכ"ג סעיף ט"ז ואסור להשתמש

לכתחלה במי הגעלה (ח"י ס"ק י"ק צס א"ה) ונ"ל דא"ה מיירי כשמכשיר הכלי משום בליעת איסור דאז הוי כמבטל איסור לכתחלה אבל כשמגעיל לצורך פסח

אם כן אין איסור עליו כלל קודם פסח אף על גב דהמין שמו עליו זה דוקא לענין לאכלו בפסח ואפשר דמ"ם כיון שמגעילין של בשר וגם של חלב ושל איסור הכל

בכלי זה ולכן גם אם מגעיל רק של מין אחד של היתר אין להשתמש בהם דאתי לאהלופי (וכה ג' כ' ה"ז"ה סג) אבל בהמי טבריא אין מועיל הגעלה אפי' לכלי שני דאינו תולדות אור כלל וקי"ל כבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות אור כך פולטו דוקא ע"י תולדות אור (תכ"ג):

(ל) אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאלי"כ במקום שמהויק בצבת אין בא שם ממי הגעלה. וטוב יותר לשום הכלים במחרוזה קטנה הקלעים שקורין (נעץ) או בסל:

(לא) לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דבמקום נגיעתן לא סלקי רתיחה אף על גב דלענין טבילה אין חוצצין לענין רתיחה שאני:

(לב) מצינו שצותה התורה להגעיל כלי מדין וכן בקדשים כתיב ואם בכלי נחשת בשלה ומורק ושוטף במים ר"ל בהגעלה והיינו משום דרתיחת המים הוא מוציא כל מה שבלוע בכלי אך אם הכלי ב"י אז אינו מועיל כלום שהרי הכלי חוזר ובלוע האיסור ואין להתיר שהרי הוא ג"ט בר נ"ט שהרי באיסור לא שייך

נ"ט בר נ"ט ככבואר בחיבורי ה"א כלל מ"ח ולכן צריך שיהיה בכלי שמגעיל בו ששים נגד הכלי שמגעיל ואם כן תיכף בטל האיסור בששים ואם אין בו סי

לא מהני הגעלה אבל אם הכלי אינו בן יומא אפי' אם אין סי' נגד הכלי מותר דאף על גב דחוזר ובלוע נטל"פ וגם מתחילה לא היה רק נטל"פ מ"ם מתחילה בלע האיסור כשהיה לשבח משאי"כ עכשיו בולע רק מנטל"פ. ולכן המגעיל צריך

ליזהר שבשעה שמכניס הכלי להגעיל יעלו המים רתיחות ולא מהני במה שהוא חם שהיה סולדת בו רק דוקא ע"י רתיחה מפליט הבלוע ולכן כשהחזר להגעיל כלי אחר צריך שיראה שיעלו המים רתיחות דעל ידי שהכניס הכלי הראשון נצטנן קצת המים וכל פעם ופעם כשמכניס כלי צריך ליזהר בזה שיעלו המים אבעבועות

מהמת רתיחה: (לג) לפי הטעם הנזכר לדין דק"ל דנטל"פ ומשהו אסור בפסח אם כן לא מהני ביום טוב ובחודים אפילו לכלי שאינו ב"י וגם יש סי' דעכ"פ חוזר ובלוע

חיי אדם כלל קכה הלכות פסח

משהו מנטל"ם אבל מותר ללכך שהרי שורף אבל מן תחלת שעה ה' עד הלילה דאז אסור עכ"פ מדרבנן וכ"ש לאחר שש שעות דאסור מה"ת אף על גב דמהני הגעלה אך אז צריך שיזהר בכל חומרות הנזכרים דהיינו שיהיה הכלי אינו ב"י או שיהיה ששים נגד הכלי ואם מגעיל כלים הרבה אפילו בזה אחר זה צריך שיהיה ששים נגד חוזר וניער ואם כן כשמגעיל בזה אחר זה בדיעבד יש להתיר אם היה ס' נגד הכלי הגדול שבהם. וכן צריך שיגעיל תחלה כלים שבליעתן מועטת ואחר כך אלו שבליעתן מרובה דאם לא כן יש לחוש שבלעו ממה שפולטין אותם שבליעתן מרובה. וכן צריך לזהר שאם נחו המים פעם אחת מרתחתן אסור להרתיתן פעם ב' דכל זמן שהן רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתחתן בלעו. וכן צריך לזהר שלא יכניס הכלים עד שירתחו המים כדי שלא יבלע ממי הגעלה. וכן צריך להגעיל היורה הגדולה שמגעיל בה תחלה וסוף. וכן יזהר שלא ישהה הכלים בתוך מי הגעלה יותר מדאי דאז יחזרו ויבלעו (וע' נפ"ק ונפ"ד נניאוריס ס"ק ס"ו):

(לד) אבל קודם שעה ה' דאז עדיין זמן היתר אף על גב דכתבנו דגם בחמץ אסור בנתבשל בכלי חמץ ב"י אפי' קודם פסח מכל מקום לענין הגעלה דאיכא הרבה נ"ט החמץ בכלי והכלי במים והמים בכלי ומכ"ש דיש פוסקים דאפילו חמץ קודם איסורו מקרי התירא ולכן מותר להגעיל ואין צריך לדקדק בכל החומרות הללו:

(לה) ומכל מקום כיון שבהגעלת כלי איסור צריך לזהר לעולם בכל החומרות הנזכרים אם הכלי ב"י ואין ס' כנגדו דבכל איסורין לא מהני נ"ט בר נ"ט דבשלמא כשהוא אינו ב"י אז הוא נטל"ם ומותר בכל איסורין אבל כשהוא ב"י א"א להגעיל כלי איסור עד שיהיה צריך לדקדק בכל זה ומכ"ש שרוב עולם אין בקיאיין בדינים ולכן נוהגין שלא להכשיר שום כלי ב"י אפי' לבדו ויש ס' נגד הכלי ולכן אפי' המגעיל קודם פסח נוהגין שלא להגעיל שום כלי שהוא ב"י רק דוקא אב"י דכיון שהוא אינו ב"י נטל"ם ולכן א"צ להגעיל היורה הגדולה אם גם היא אב"י אלא אז בתחלה או בסוף ואם אינו רוצה להשתמש ביורה הגדולה בפסח א"צ להגעילה כלל ואם הוא ב"י א"א להגעיל בה כלל שהרי הכלים יבלעו איסור מהיורה וגם א"א להגעיל אותה בפני עצמה כלל שהרי תחזור ותבלע ממי הגעלה שהרי אין כלי שיהיה ס' במה שבתוכו ולכן א"א להגעיל שום כלי שא"א להכניס בכלי אחר אא"כ הוא אינו ב"י. וכיון שצריך שיעלו המים גם על שפתה שהרי גם שם בלעה מהניצוצות הנתזין עליה ולכן נוהגין כשיעלו המים רתיחות היטיב זורקין לתוכם אבן מלובן או לפידים ואז המים נשפכין גם על שפתו. ונוהגין שקרא להגעיל כלל אחר הצות מ"מ נ"ל שאם שכח ולא הגעיל יכול להגעיל בביתו כלים שאינם ב"י עד הלילה כיון דנטל"ם מותר עד הלילה ואע"ג דנטל"ם אסור לכתחלה היכא דלא אפשר שאני דאם כן גם בכלי איסור יהיה אסור אפי' באינו ב"י אא"כ שיהיה ס' נגד הכלי ובמקום צורך שאין לו כלי ל"ט יש להתיר דחשוב כדיעבד:

(לו) כבר בארנו בסימן י"ט כיצד מגעילין השולחנות ונהגו לשפשף אותן היטיב וישהה אחר השפשוף מע"ל כי בלא"ה צריך להמתין עכ"פ שיהיה מנוגבים יפה מן המים הצוננים שלא יצטננו הרותחין ולכן נהגו מילתא דפסיקה מע"ל ויזהר לשפוך עליהם בזריזות ולא עיי וזיקה באויר דזה לא חשוב עירו. ויזהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישול בו המים אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן כדלעיל סימן כ"י ואם שוהה הכלי ששואב עמו תוך הקדירה עד שהמים מעלין רתיחה בקדירה הקטנה מקרי שפיר בכ"ר (מ"א ס"ו וט"ז נ"ד):

(לז) נוהגין שאחר הגעלה שוטפין הכלי שהגעיל במים קרים ומ"מ בדיעבד אין מעכב (סז):

קעח

חיי אדם כלל קכה קבו הלכות פסח

(לח) שאר דיני הגעלה עיין בחיבורי חכמת אדם כלל עיד:

כלל קכו. דין דברים שבאים לידי חימוץ ודין מי פירות:

(א) חמץ האמור בתורה קבלו חז"ל שהוא דוקא מה מיני דגן שהם חטים ושעורים ושכולת שועל (שקורין האנער) ושיסוף הוא (קארען) וכוסמין שמינים אלו אם יבאו במים באים לידי חימוץ משא"כ כל מיני קמניות ואפי' אורז ודוחן (וטאטארקע) שקורין (רעלקע) אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון. ולכן כל מה שנעשה מה מיני דגן כגון יין שרף ושכר וכן כל מיני (גרויפן) יש שמלחלים אותם במים כגון (האנערקע גרויפן) שידוע שצריך לבשל אותם קודם שעושים מהם (גרויפן) או ששורין אותן זמן רב במים וכן (גרעינים) שצמחו במהובר שזהו שאמרו בגמרא שנתחמצו במהובר כיון הוא חמץ גמור והאוכל מהם כוית חייב כרת והאוכל מהן כיש כשהוא בעין אסור עכ"פ מה"ת כדן חצי שיעור ומדרכנן אפילו באלף לא בטיל ואסור בפסח (תס"ז):

(ב) אחד מה מינים אלו שנמבע בנהר או שנפלו עליו מים ושהו שם שיעור מיל ביון דנייחי בלא עסק לביע אפי' לא נתבקע בשם שאסור לאכלו כד אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם פסח וכיון שמודיעו מות למכור אפי' הרבה וכן אפי' אם מוכר מעט לישראל צריך להודיע ואם ניכר שהם נתחמצו א"צ להודיע לישראל כיון שהחמץ ניכר. ואם מוכר לנכרי קודם פסח מוכר מעט לכל אחד ואחד דאפי' את"ל שהנכרי ימכור לישראל מסתמא יאכלנו הישראל קודם פסח דמסתמא קונה ישראל לאכלם מיד אבל הרבה אסור למכור לנכרי שמא יחזור הנכרי וימכור לישראל ואפי' אם ניכר החמץ יש אוסרין דחיישינן שמא יסחגם הנכרי וימכור הקמח לישראל. ומ"מ למנהגנו שאין לוקחין קמח לפסח מן השוק ואפי' אם יש לישראל קמח בביתו אינו משהה אותו בביתו אא"כ מוכרו לנכרי כדן מכירת חמץ איכ אין לחוש לזה ולכן יש להקל אם ניכר החמץ (תס):

(ג) חטים שלתתן אותן במים (דהיינו כמו אכזהגים שרוקלים מעט הקט"ו במים לנקותן וזה נקרא לתיתת) וכן שעורים כשעושים מהם (גאליך) או (גרויפן) לותתן אותן במים בשעת כתישה אע"פ דזה אינו מחמץ בודאי שהרי עוסקים בהם בשעת רהיצה ואינו דומה לסי' ב' שנפלו למים דהתם מונח בלא עסק כלל מ"מ אסור אפילו לקיימו בביתו דאין אנו בקיאים בלתייתה והוי ספק חמץ אלא מוכרים כדן מכירת חמץ. ומ"מ אם עבר ושהה כתב בא"ר רס"ו תס"ז בשם זקינו שהתיר למכרים לאחר פסח כיון דאינו אלא ספק. ומ"מ (גרויפן) של שכולת שועל הוא חמץ גמור כמו שחקרתי אצל האומנים וכן מוכרי קמח חטים בעיירות שידוע שרוחצים הרבה במים וגרע מלתייתה וזה אפי' בדיעבד אסור דזה הוא חמץ גמור (ע' פ"י סי' תכ"ז) מש"כ לקלק בין עיירות לכפר' ומייתי ראיה מן הש"ס (ו) ונ"ל דאין ראיה מימיהם לזמנינו וגם לא ממדינה למדינה והכל לפי מנהג המקומות גם מה שכי' דבני הכפרים לא מקרי קבוע דכולהו נידוי בכל יום (ע' בסיפורי פ"א ע"כ הקבוע סי' י"ט ובי"ד סי' קי"ד ובש"ך ע"כ סי' ק"ט):

(ד) ולכן מנהגנו שאין לוקחין קמח מן השוק אפי' בשעת הדחק וצריכין לזהר שלא יבאו מים או גשמים על החטים דאז אפי' לא נתבקעו אסורות. ודגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך גג בקצת מקומות ונתלחלו אותן שנתלחלו אסורות והשאר מותר להשהותן מכה ס"ס שמא לא ירדו עליהם גשמים ואת"ל ירדו שמא לא נתחמצו אבל לאכלן במקום שאפשר לקנות אחרים אסור לאכלן ומ"מ אם א"א לקנות אחרים מותר ג"כ לאכלן מטעם ס"ס ואם נפל מעט שלג או מים על תבואה יודע מקומו יגרוף העליונים והשאר מותר (תס"ז ע"כ נט"ו):

(ה) חטים אפילו שבאו בספינה או שהיו מונחים בבורות אם הם יבישות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזקי איסורא לא מחזקינן וכן אפי' שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה. וכן חטים שנמצאו בהם מבוקעות או מצומחות השאר מותר שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונית הגדיש ותחתיתו

היו אדם כלל קבו הלכות פסח

מתחמץ ואין המים נוגעין באמצעיתו כלל (סו) ומ"מ צריכין לברר המצומחות או צריכין לדקדק היטיב שיהיה עכ"פ ששים נגד המצומחות. ואם יש בהם חטים שאכלו מהם עכברים יברר מה שאפשר ובדיעבד אפי' לא היה ס' נגד אלו שאכלו עכברים מותר דהאי רוק שבפי עכברים אינו מחמיץ לחטה שהיא קשה ואפשר דבשעורים שאינו קשה כ"כ מחמיץ (ס' תנ"ג) ובשעת הדחק מותר לכתחלה להוסיף חטים או שעורים לבטל המצומחות בששים כיון דלפני פסח עדיין היתר אך צריך לטהרן קודם פסח וגם לאפות ד"א דקמח בקמח דינו כיבש ביבש והותר וניער ובדיעבד מותר לאפותן אף בפסח דקיי"ל דקמח בקמח דינו כלח בלא וא"כ כבר נתבטל לפני פסח וקיי"ל דבלח אינו חוזר וניער (תנ"ג נט"ו) ונמ"א סו וע' נמ"א סס' חמ"א סב' נסס הרשב"א דאסור להוסיף עליהם עד ששים כדי לאכלן בפסח דהוי כמנטל איסור כ"ל דהרשב"א א"ל לשיטתו דמ"ל דמחץ קודם פסח נקרא איסור כמ"כ המ"א סו ס"ק כ"ד ולכן דברי ה"ה"א (ל"ע). ולכן בשנה שידוע לנו שנתרבו גשמים בעת הקציר וידוע שכצוי מאד בהם מצומחות צריך לבדוק אה"ז אם יש עכ"פ ששים כנגדם ומשי"כ רשב"א והשיע דאין חוששין לסתם חטים (ר"ל אעפ"י שכללו בהם מלומחות אין קושי'ן לשאר חטים) אבל ודאי דצריך לבדוק אם יש שם ששים. ומשי"א כשמוליכין החטים לכבוד והגשמים יורדים על השקים עד שהשק כמעט כולו שרוי במים וגם החטים נתלחלהו אסורים מדינא בפסח שהרי הריעותא נגלה לעינים וצריכין להזהיר ע"ז כי המוכרים אין מקפידין ע"ז כי רובן אינן בני תורה וגם צריך להזהיר להכוכרי חבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקין דאזי מהויבם לבכור התבואות כדן מכירת חמץ ואסורים למכור מהם לנכרים אחר זמן איסורו ובדוחק להתיר להם שיהיו סרסרים לנכרים לקנות ולמכור אבל לקנות ולמכור לעצמם הוא איסור גמור:

(ו) כבר כתבתי שהקרת אצל האומנין העושים מיני (גרויפן אנרויפן) של שכולת שועל הם חמץ ודאי ופי'א נתפור שק של (גרויפן) אלו על מצות אפירות ואסרתי לאכול המצות אפילו ביבש שבלא ס' שנכנס קצת בנקבי מצות. (וגרויפן) שר שעורים הרוב אינם מלהלחים אותם כלל בעשייתן אך יש מקצתן שמלהלחים אותם מעט. (וגאנלד) הנכתשים בין בכלי בין ברחיים מולפין עליהם ג"כ מים בשעת עשייתן ואותן שקורין (פערייל גריץ) שהוא ג"כ משעורים הם נכתשים יבשים ואין נותנים בהם מים כלום. (ויעלקי קאזע) הם ג"כ לא באו עליהם מים כלל ומ"מ אסורים להולה שאין בו סכנה שידוע שנתערבו בהם הרבה גרעינים מתבואה ומ"מ מותר להשהות אותם בביתו כיון שלא באו עליהם מים אבל אותן שקורין (מלך גרויפן) או הקמח מזה דעכ"פ אינו כקמח ממש שהם כמו פרוורים אלו שורין (הרעלקע) מקודם כמה שעות ולכן אם לא בירר מהם גרעיני התבואה אסור לשהות בביתו ופשיטא שאסורין להולי שאב"ם. כתבתי כדי שידעו הכל מה להתיר או לאסור כי כבר שמעתי שמורה א' התיר במעשה הנ"ל (נגרויפן) של ש"ש לאכול המצה ביבש ושגג שלא ידע שהם חמץ גמור וגם מוכרי (גרויפן) צריכין לזהר שלא יחזיקו כלל בביתם (המלך גרויפן) וכ"ש למכרם אא"כ בררו מתוך (הרעלקע) גרעיני התבואה קודם הפזינה עד שיש בודאי ס' כנגד הגרעינים:

(ז) אפילו קמח של ה' מיני דגן אינו בא לידי חימוץ אלא דוקא כשנלושה עם מים לבד אבל מי פירות בלא מים אין מהמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה במי פירות אפילו שהתה כל היום אבל אינו יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה ובקרא כתיב להם עוני ומים כל בעל נפש יהוש להפוסקים דס"ל דמי פירות בלא מים היו עכ"פ נוקשה ויזהר בשימור כשאר עיסה (מ"י נסס כ"ג ותיסת ירסי) והלב ומי ביצים ושאר משקן אפילו דברים החמוצים כגון מי רכונים ותפוחים וחומץ ודבש ושומן וכדג' כ"ז הוא בכלל מי פירות. אבל במדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות ואפי' לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעוד חמץ ואין לשנות ואם אפה נוהגין שלא לאכלו אלא ישהנו עד אחר פסח (ע' ס' תמ"ד) אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה (ס' תמ"ג).

ומי

קעט

חיי אדם כלל קבו הלכות פסח

ומי פירות עם מים בין שנלוש תחלה עם מי פירות וא"כ באו למים קודם שנאפה ובין שנלוש במים תחלה ואח"כ באו עליו מי פירות ואפי' כשנתייבש כבר מי הפירות תוך הקמה ואח"כ בא למים כל זה נקרא מי פירות עם מים וממחר להחמיץ יותר משאר עיסה ולכן אם לש יאפה מיד (סס נכ"ג). ואם לא נאפה מיד כיון שלא שהה שיעור מיל בלי עסק ולא ניכר בה שיעור חימוץ יש לאסור באכילה ומ"מ יש להתיר בהנאה או לשהותו עד אחר פסח כיון דיש פוסקים דאינו ממחר להחמיץ יותר משאר עיסה (תס"ג):

(ח) היין אע"ג שא"א לו בלא טפת מים שנופלת בשעת הכציר דינו כמי פירות לבר שכבר נתבטלו המים ביין קודם הלישה. ודוקא המים שנפלו לתוכו בעת הכציר שאז מהמת התסיסה נשתנה המים ליין אבל אם נפל לתוכו אחר התסיסה דינו כמי פירות עם מים ולפי"ז י"ל דמי דבש שקורין (מעד) שאנו מבשלין הוי ג"כ מי פירות שהרי ע"י ובישול והתסיסה נהפך המים להיות כמי פירות (ולכן אס כמלא קטנה כמי דגש אפי' נקצית זענין א"ל לומר עכשיו כפל או שקמס מי הדגש כפסק ומלא זו קטנה כיון שהיו ספק שאל הוי מי פירות כל לאסור לשהותו אבל עכ"פ מותר להשהות) וכן יין צמוקים כי המ"א דהוי מ"פ ונ"ל דמיירי לאהר גי ימים שאז היין הוא תוסס אבל בלא תסיסה לא מקרי מ"פ וכ"מ ממעשה דכרוב שהביא (המ"א נסי' מס"ו) דקי' למה לא ניבא דהוי מ"פ א"ו דזה דוקא בדבר שיש בו תסיסה ובתשו' חכם צבי סימן ק"מ הולק על דין זה דין צמוקים וס"ל דין צמוקים אם הביא לגסכים נשר היינו בלא מים ובאמת דבריו נראים ומכ"ש לפי מה שבי' המ"א בשם רוב הפוסקים וכולם ס"ל דהט"ה שנמצא בדבש או ביין אם בא לתוכו שום מים דינו כמ"פ עם מים ולכן אין להקל רק דוקא בדבר שכתבתי דהיינו לאחר התסיסה ונס בזה נ"ל דכל בעל נפש יחמיר שלא לאכול רק למכור או לשהות עד אח"פ:

(ט) הט"ה שנמצא בשומן אוו או נמצא באותו קדרה שבשלו השומן קודם פסח לאחר שהורח מן המליחה נמצא שיש בו ג"כ מים מן ההדחה אע"ג דשומן ודאי נקרא מי פירות מ"מ הט"ה נתחמץ דהוי כמי פירות עם מים בשעת לישה דאסור (כמ"כ ס"א ס"ק ג') דדוקא כשנתבטל המים מקודם כמי פירות מועיל לדעת המתירין וא"כ השומן אסור (וכל דזכו כוונת העל"ה שהביא המ"א סס וכ"כ ל"ג) ומ"מ אם התיכו לשם פסח והיה נזהר בכ"ד ואומר בכרור שיודע שלא התך תיכף אחר הדחה רק שכבר נתייבש המים או שנמצא בכלי שיערה לחובו השומן מהקדרה שהתך בו השומן דהוי ממקום למקום דאין מהזיקין איסור אלא אמרינן כאן נמצא וכאן היה ותלינן שנפל לקדרה זו ואע"ג דהשומן שנתבשל כבר נתבשל עם מים של הדחה מ"מ לא הוי כמי פירות עם מים שכבר נתבטל המים בשומן מהמת הבישול ובין שהיה עכשיו השומן רותח או צונן בין קרוש ובין אינו קרוש מותר דתלינן שנפל הגרעינים לתוכו כשהיה רך ואפילו נמצא מעט מים למטה בקדרה כבר פסק כח המים ע"י הבישול (ועיין כ"ו נל"ל ס"י קכ"ג) אבל אם עשו בשומן זה (קנייליך) ונמצא הט"ה (נקנייליך) כיון שיש (נקנייליך) מים הוי מי פירות עם מים ואסור דמסתכא עכשיו נפל (נקנייליך) דכאן נמצא כאן היה. ואם בדקו השומן בקדרה שהתיכו בו השומן והיה נזהר בכל דבר כדלעיל ונמצאו בו עוד גרעינים תלינן הט"ה שבא מן השומן דתלינן במצוי וידוע כשמרתהין שומן כבשלין אותו הרבה וא"כ כבר נתבשל הט"ה ואינו מהמיץ עוד והכל מותר ואפי' לדידן ולא בקיאות בהליטה היינו כמו שכתב הרמב"ם גזרה שמא לא ירתח יפה וזה לא שייך בשומן שצריך בישול רב אבל אם נמצא בקדרה שיערה לתוכו השומן לא מהני דשם לא נתבשל הט"ה:

(י) והט"ה שנמצא (נקרעמול) הנעשה בדבש ונמצא ג"כ חיטים בדבש התיר אמ"ו בניב דתלינן במצוי ואמרינן שהט"ה היה בדבש בשעה שהתיכו אותו להסיר השעוה ואמנם הקרתי אצל הרבה ב"ב העוסקים במלאכת דבש ואמרו לי שאין מרתהין כלל הדבש אלא לפרקים אבל מסתם מעמידין הכלי שיש בו דבש רק בתנור שאינו חם כ"כ ואז צף השעוה מלמעלה ומסירין אותו (ועיין סוף עוקלין

היו אדם כלל קבו הלכות פסח

נה"ל משיקרו נפ' הרמז"ס) וא"כ לא נתבשל החמץ מעולם וא"כ אם יש (במקומה) טעם מים או רוטב או ששרו מצה במים אעפ"י שסחט המים מ"מ א"א לקחוט כל המים ואפילו חממו הדבש על האש מ"מ אין מבשלין אותו הרבה וא"כ לדין דלא בקיאי בהליטה יש לאסור. אך אמ"ו שם מתיר ומסתמא חקר דשם מרתחין הדבש היטיב להוציא השעוה וכיון דאינו אלא איסור משהו סמכינן אהליטה דידן. ומי"מ זה שייך דוקא אם בשלו הדבש היטיב משא"כ בשומן דמסתם מרתחין אותו היטיב (ועיין נכ"ל סי' כ"ה):

(יא) כל תולדות המים הם כמים ומחמיצים כגון הטל. ומי רגלים. ומי הפה כגון הרוק. ומי החוטם (ולכן לריכוס לזהר שלא יט"ף מהקוטם על הפיפה). ודמעות עין. וצואת האוזן. כל אלו מחמיצים. צואה עבה אינו מחמיץ אבל צואה רכה בין דאדם בין של בהמה ועוף יש אומרים דיינו כמו פירות וא"כ הוי בעיפה כמי פירות עם מים וי"א דאפילו כמי פירות לא הוי ואין מחמיץ כלל (א"ר). ומי רגלי בהמה ועכברים י"א דהוי כמי פירות (כ"כ רמז"ס פ"י מה' טוספת סוכלין) וי"א דמחמיץ עיין ה"י. זיעת אדם זועת בהמה ומי מרה ודם והלב ושומן אינו מחמיץ אבל מי הפה של בהמה ועכברים הוי כרוק האדם דמחמיץ (תס"ו וע"ג נכ"ל ומ"י): (יב) זיעת ההום אם מויע מחמת הום הבל מים לכ"ע מחמיץ ואם מחמת עצמו או מחמת האש יש כתירין וכן סתם בש"ע ולזה הסכימו א"ר וחי"ו ופ"ח ויש אוסרין (ועיין נכ"ל סי' כ"ו) גם לענין זיעת כותל של עץ (סס):

(יג) אם נתלהלח הקמח בשק ממים יאחזו בידו כל המקום המלוהלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק ואם נתלהלח במקומות מרובים וא"א לאחזו מקום המלוהלח אם עדיין הוא לח ירקד הקמח והפרורין הם חמץ והשאר מותר אבל אם כבר נתייבש וא"כ לא מהני ריקוד דהיישינן שמא יתערב איזה פירור ואעפ"י שהוא לפני פסח וקו"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח ואינו חוזר וניער כדלעיל (כלל קכ"ג) מ"מ פירורים נקרא יבש וא"כ חוזר וניער בפסח ולכן אם היה המעשה בפסח וכבר נתייבש צריך לבער הכל כדין תערובות בפסח. אבל לפני פסח ירקדנו וימכור או ישמרנו לאחור פסח. ודוקא שהיה במקומות הרבה אבל אם הוא במקום א' אפילו כבר נתייבש יאחזו אותו מקום בידו עם הקמח והשאר מותר ואפילו בפסח יש להתיר ע"י שאחזו בידו לעני או במקום הפסד גדול ומ"מ טוב לרקד הקמח ואפ"י ביו"ט מותר לרקד כיון דאין בו פסולת לא הוי מלאכה ואם א"צ לאכול מן הקמח ביו"ט אסור לרקד ע"י ישראל רק ע"י נכרי כדי לבער החמץ או אם לא שהה שיעור מיל יתננו לנכרי במתנה (מ"א סק"מ) וגם אם עדיין לח יעשה כן אם הוא במקום א' שאפשר לאחזו בידו והשאר ירקד ומ"מ בעודו לח ואחזו כל המקום המלוהלח ולא ירקד הקמח או שריקד ולא אחזו בידו מותר בדיעבד קודם פסח (סס) ויקח מצות אחרים למצות של מצוה:

(יד) וכיון שנתלהלח בודאי ממים אבל אם הוא סי' אם נתלהלח ממים או ממי פירות אפילו כבר נתייבש אם רקדו הקמח אח"כ מותר לאכול בפסח דהוי סי"ס שמא נתלהלח ממי פירות ואת"ל ממים שמא לא נתערב בו כלום (מ"י ו"א ר נגס דריפה) ונ"ל דה"ה אם יודע בודאי שנתלהלח מזיעת הום או מהשתנת עכברים וכיוצא באלו במקום שנחלקו הפוסקים אם הוי מי פירות ורקדו הקמח א"כ הוי נמי סי"ס שמא הלכה כדעת הפוסקים דהוי מי פירות ואת"ל דהוי מים שמא לא נתערב בו כלום ושמא פירור נקרא לח. (ר"ל שח"א לא נתערב סוס דבר נמלה זו שהרי אין חשש שלא שח"א נתערב איזה פירור זה נקרא יבש ואז חוזר וכי"כ על כל מלה ומלה יש ספק שח"א לא נתערב בזו המלה כלום וכל' לרווחא דמלתא יאכל אינו מלות קודם פסח דכיון דהקמח אינו רק מאוס פירור דהוי יבש וניבש לכ"ע חלין שהאיסור נאכל ועיין נכ"ל סי' כ"ג). ומותר לכתחלה לרקדו אע"ג דאין עושין סי"ס בידו מ"מ קודם פסח עדיין כולו היתר אבל לא רקדו אין כאן אלא ספק א': (טו) ומ"מ בכל אלו שהם סי' מי פירות וכ"כ מ"פ לבדו צריך שימור רב כדין מי פירות עם מים ולכן צריכין להזהרם שתאפה מיד דהיינו שלא יעשו העיסה יותר

חיי אדם כלל קבו קבו הלכות פסח קפ

יותר משלשה (קווארט) ורק כדי חשבון האנשים העוזרים בגלגול המצות שלא ישאר שום בצק ביד המערך שקורין (מיינער) ואף שכן ראוי לעשות בכל המצות אמנם באלו צריכין לזהר ביותר:

(טז) עכברים שנשכו השקים אם ניכר שאכלו מן הקמח ומכ"ש כשמונה בהבית, דהני עכברי רשעי מהלבין בכל החבית וא"כ אם הוא תוך הפסח כולו אסור ולפני פסח ירקד הקמח ולמכור או לשהותו אחר פסח כדון נתלחלה במים בסי"ג ואם הוא שעת הדחק יש להקל גם בזה אפי' נתייבש לאהזו סביב מקום הנשך והשאר ירקדנו ואכל בפסח ועכ"פ בזה וגם כדון הנ"ל בסי"ד יקה מצות אחרים למצות של מצוה ומ"מ בהבית או בשק שאינו מקושר יפה יש לאסור דמסתמא הלכו בכל החבית (ע' נס"ל חס"ג וסי' חס"ו נט"ו ומ"א וק"י):

(יז) אין שורין מורסין לתרנגולים בשום פנים (אפי' לא יטהה שיצור מיל דלכתלה ססור להסכות אפי' רגע) ולא חולטין דהיינו שמניחין המורסין במים רותחים דאע"ג דמדניא המים הרותחים אינן בניחין להחמיץ מ"מ כיון שאין אנו בקאים איהו נקרא חלוטה אסור אפי' בדיעבד (חס"ה). והתי' עיסה שנפל למים רותחין בשעת רתיחתן וסלקוהו מיד (מ"א סי' תנ"ד ולא ידעתי מכ"ס אס סלקו או לא כיון שכבר כתבנו) התי' וא"ר מתירין להשהותו או למכור. והולה שרפואתו שהולטין ששורין אם אפשר ע"י נכרי יעשה ואם אי אפשר ירתיח המים היטב היטב ואח"כ ישיל לתוכו השעורים ואם אפשר יעשנה במי פירות ואם א"א בכ"ז במקום סכנת נפשות הכל מותר (אס נכ"י). ונ"ל דה"ה לפעמים כשאנשי היילות עוברים שכופין ישראל לבשל להם מיני (גרויפין) אם יכול להציל עצמו בממון מהוייב ליתן לפי יכולתו ואם א"א באופן אחר אזי אם אפשר לפייסו שיבשל לו (גרויפין) של (נרעלקי) טוב ועני' יברר אותם מגרעינין של תבואה שיש בהם. ואם א"א לפייסן בכך ונתנין (גרויפין) של שעורים אזי יזהר הישראל שיניח לבשל המים מקודם היטיב עד שמבושל הרבה ואז יניח לתוכו (הגרויפין) מעט מעט כדי שלא יתקרר המים והוי כחליטה וגם (נרעלקי) יעשה כן כי בודאי נתערבו עמהם גיב גרעינים של תבואה כידוע אבל (גרויפין) של שבולת שועל שקורין (כאנער) ידוע (הגרויפין) הם חמץ גמור כדלעיל סי' א':

(יח) כשנותנים שעורים או המים לפני העופות בפסח יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבואו לידי חימוץ וב"ש שאסור ליתנם במים ואפי' אם אינם שוהים כדי שיעור חימוץ דלכתחילה אסור להשהותה אפילו רגע והנותן שבולת שועל או שאר תבואה לבהמתו יתן לה מעט מעט שלא ישארו והנותן מהבהמה אם יש עליו רוק צריך לבער שמחמת הרוק שבפיו. פן יחמיץ ונכון לבער אע"פ שאין רואה עליו רוק ופשיטא דאסור ליתן סובין אפילו הם יבישים ובלא מים לפני בהמה דמחמת הרוק של הבהמה יתחמיץ (חס"ו):

(יט) יזהר לבדוק המלח קודם הפסח שלא יהיו בו גרעינין שמחמת החלוחית המלח מתחמיץ הגרעין ומ"מ קודם פסח מותר לבטל בסי' ובע"פ לאחר הצות אם מצא גרעין שנתרכך ישליך כדי נטילה סביבו ואם מצא בפסח יניח המלח עד אחר פסח ואם שמו כתבשיל מאותו כדי נטילה בפסח אסור אם נתרכך החטה (חס"ג) וכן יש לבדוק התבלין קודם שטהנו (חס"ג). ומלח שלנו שנעשה ע"י שמבשלין אותו במים ודאי מחמיץ ומה שהופרין בקרקע י"א דהוי מי פירות וי"א להיפך (מ"א חס"ג):

כלל קבו. רין רברים שאסורים משום מנהג:

(א) כל מיני קטניות וזרעונים כגון (כ"י) הי"ג גריקע) וכל דבר שבעולם בין הם עצמם שלימים ובין הקמח שלהם אפילו כשיניחו אותם זמן מרובה וישרו במים לא יבואו לידי חימוץ אלא לידי סרהון ולכן מן התורה מותר לאכלם ולעשות מהקמח כל מה שירצו. אך הגאונים שהיו כמה מאות שנה לפנינו נהגו לאסור מפני העיה שיבואו למעות ויאמרו מ"ש קמח קטניות או קמח ה' מיני דגן ולא ידעו

חיי אדם כלל קבו הלכות פסח

ידעו הטעם ולכן נהגו כל תפוצת הגולה האשכנזים וכן במדינות (פולין) שנים הם נחשבים מבני אשכנזים לאסור ואפי' לבשל קמניות (ורעלקט) ואורז ודוחן שלימים אסרו הכל מפני הטעות שכיון שביניהם וגם עד עכשיו בכמה מקומות עושים מהם קמח וזוה דומה לה' מינים ויאמרו כשם שמותר לבשל אלו כך מותר לבשל ה' מיני דגן ולא ידעו שאלו באים לידי חימוץ וכיון שאבותינו נהגו כך אסור לנו לשנות משום אל תמוש תורת אמך אבל מותר לטהון ולאפותה כעין מצות ולאכלה. וכן בכל מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אע"פ שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם איכא איסור לאו מדברי נביאים כמשיב אל תמוש כו' אבל דבר שתקנו הו"ל או אפילו הגאונים שבזמנינו לעשות סייג וגדר לתורה אזי אסור לשנות בלאו דאורייתא דכתיב לא תסור כו' אע"פ שאין זה אלא איסור דרבנן לענין ספק כך תקנו הו"ל שאע"פ שאסור מדאורייתא לעבור עליו מ"מ יהיה ספיקן לקולא ולכן בשעת ההדק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קמניות ושאר דברים ומ"מ כל מה שאפשר לזהר מאורז ודוחן (ורעלקט) שקורין (טאטראקי) יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים (וע' נכ"א ס' כ"ק מה שכתבתי) ומ"מ בדיעבד אם נפל דבר מאלו לתוך התבשיל מותר אם יש רוב בהותר כנגדם ואינו בעין ומה שהוא ניכר יזרוק. ומותר להדליק בשמנם ולהנות מהן אבל אסור לעשות מהן י"ש (ע' כ"א ס' ל"א) וכן נהגו שלא לאכול חרדל אפי' נתערב קודם פסח בין וכיוצא בו כיון דדרבו בכך לערב ומ"מ מותר להשהות כל שאר מינים בבית אע"פ שנפל עליהם מים אפי' צמחו :

(ב) עוד מנהג אבותינו שלא לאכול פירות יבשים אם לא שידע בבירור שנתייבש בדרך שאין בו השש חימוץ כגון שלא נתייבש בתנור שאפה בו המץ כי אם לאחר הכשירו או בחמה וכן מנהג אבותינו שלא לאכול תאנים יבשים וצמוקי בין גדולים או קטנים מפני שאומרים שמפזרין עליהם קמח בשעת תקונן וכן קליפת (פאטראלני) דינן כפירות יבשים ומ"מ המשקין שעושים מצמוקים נוהגין היתר לשתותן. וכן נוהגין במקצת מקומות שלוקחין פירות יבשים מן נכרי ושופכין עליהם מים קרים ושורה בתוכן עד שנעשה משקה אבל לבשלו עם הפירות נוהגים אסור וגם הפירות אינם אוכלים והכלים ששואבין בהם המשקה נוהגים שלא להשתמש לדבר אחר והטעם דהוששין שמא נדבק בהם קצת המץ לכן אין אוכלין אותם אבל המשקה שותים דאותו המעט בטל בס' קודם פסח אע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו בספק. ומה שנוהגין אסור לבשלו משום דע"י בישול יהיב טעמא ביותר ואע"ג שיש נכרים שמיבישין הפירות בתנור אחר שאפו בו לחם מ"מ הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא ואע"ג דאנן קי"ל לאסור אפילו בנ"ט בר נ"ט הכא דספק הוא שהרבה נתייבשו בחמה או אחר שהוסק התנור לכן נהגו ביש מקומות להקל ובמקומות אחרים נוהגין להחמיר גם בזה (סי' תס"ז נמ"ח ס"ק ח') וכן נוהגין שלא לאכול (זאמרען וזענעלך) וחרדל שקורין (זענעט). דבש נוהגין שלא לאכול אלא דוקא דבש שקונים בחביות המעורב עם השעוה וי"א דוקא הבא מן הכורת עם החרדים הקטנים שעדיין לא נתרסק כי יש להוש שמערבין בו קמח לעבותו וצריך להקור ולידע מנהג המקומות כי יש מדינות שנותנין להם בכורת בשעת רדיה או שאר דברים של המץ. ובמקום שיש להוש אסור הדבש לאכלו בעין בפסח אבל מותר לעשות ממנו משקה (מעל) קודם פסח :

(ג) (ליקר) שהוא כמו הול ונקרא (מוסקאזד) או (ויטיץ לוקר) שבזה לא נעשה עוד שום מלאכה כ' אמ"ו בנודע ביהודא סיבן כ"ד שכבר נתפשט המנהג שצריך להביא כתב הכשר (מחאמוריג) או (מאמטרוס) כי במדינות שגדל שם הקני (ליקר) הקמח הוא כנפלי כפלים ולכן אין בו השש אבל במדינות אלו יש להוש שמוזיפין ויש תערובות קמח ולכן המנהג כאשר הוא מוכא בספינה ממקום גידולו (להאמוריג) או (מאמטרוס) שולח הרב שלוחו להתום החביות ומביאים אותו מהותם עם כתב הכשר מהרב. ויש עוד מין (ליקר) שנקרא (פולער) וזה כבר נתבשל במקום גידולו ומ"מ נתפשט המנהג בקצת מקומות לאכלו. ואמ"ו בנודע ביהודא כ' שאסור לאכלו.

חיי אדם כלל קצו הלכות פסח

לאכלו בעין רק שיבשל אותו קודם פסח כדי שיהיה לח בלח קודם פסח. (והוט נוקר) נוהגין לאכלו בפסח רק שצריך כתב הכשר ומי"מ אין מחזיקין (הוט נוקר) להמץ גמור ולכתחלה צריך למכרו כד"ן מכירת המץ ובדיעבד שלא מכר מותר וכן (טיטון) במקומות שמוכרים (פעקליך) שכבר נחתך לחתיכות קטנות אין משתמשים אלא בכתב הכשר שמזלפין עליו שכר (ודע שקרתי חלל האומנין שעוין סנוף טאנאק דהיינו טאנאפין נקוטס הפעקיל טאנאק מלמלקיס אותם זיי"כ וידוע זיי"כ אסור בהנאה מדינא ויש עדיין ז"ה אכאים יריאים שנוהגין כן דמה שנוהגין להקל אינו אלא מטעם הפ"ס (ע' זיל' ס' קכ"ג) וא"כ ראוי להם לזהר שלא לשאוף אותו טאנאק) וכל אלו הדברים מותר להשהותן בבית ואין אוסרים תערובתן. ובלילות (נוקר) שמחפין בו פירות או בשמים עפ"י רוב יש בו המץ גמור:

(ד) נוהגין שלא להשתמש בכלים (גלוזירט) בפסח י"א שמתקנין בסוכין וי"א מפני שמא חיפה כלים ישינים ולכן אין משתמשין רק כשישב שומר ויראה מתחלת עשיית (הגלי"ט) במה מתקנין ועד שהוסקו בתנור וכן אין משתמשין בכלים צבועי (ס' תכ"ט):

(ה) נוהגין במדינות אלו שלא לאכול מצה עשירה אפילו נילושה במי פירות לבד בלא שום תערוכות מים:

(ו) כל דברים הללו שהוא מנהג אבותינו מותר לצורך גדול או לחולה אפילו אבי"ם או לצורך תינוק אם צריכין הרבה לכך (וע' כלל קכ"ו ס' ז'):

(ז) דברים המותרים ואחרים נהנו בו איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור ועכשיו נתברר לו שהוא מותר או שהיה סבור שהוא איסור גדול ונתברר לו שאין איסור כי"כ אע"ג ש"א דצריך התרה כבר כ' רמ"א ב"ד ס' ר"ד ססעי"א דנוהגין כסברת האומרים דאינו נדר כלל וא"צ התרה. ולפ"ז אותן הנוהגין לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה מחמת שהיו סוברים שמצוה לאכול שמורה כל ימי פסח רשאיין לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח למצות מצה (פ"ט נל"ט ס' תל"ו) וגיל דאם הוא מטעם שהששו לשאר חטים שבאו עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג דינו כדבסמוך סימן ט'. ולפי"ז גיל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנן ושומים שאין לזה שום טעם וד"ה מותר להתיר להם בפשיטות דבוראי בזה ל"ש שום סייג:

(ח) אבל אם נהגו מחמת פרישות והסידות כגון הרגילים להתענות בתעניתים לפני ר"ה ובעי"ת והנוהגים שלא לאכול בשר ויין מי"ז בתמוז וכיוצא בהם זה הוי כנדר ואם רצה לחזור מהמת שאינו בריא צריך להתיר נדרו בשלשה ויפתח בהרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר ואלו ידע שיתחרט לא היה נדר בלשון נדר. אבל כשאירע ברית בימים האלו אי"צ התרה וגם מותרים לאכול בשר כיון שמתענה אדעתא דמנהג ואין המנהג להתענות בהם כשיש ברית אבל בחולה ודאי לא אסיק אדעתא שיהלה (ע"ך ז' 7 סע):

(ט) ואם נהגו מחמת סייג כגון שלא לילך ליריד ביום עש"ק (כעבודל"ט זכני ניסן נפסקים) בזה מחלוקת בין הפוסקים ד"א דהוי קבלו עליהם באיסור תורה וא"כ לא מהני התרה וי"א דגם בזה מהני התרה ולזה נוטה דעת פ"ח ואם הוא דבר שכל בני העיר נהגו כך אפילו לדעת המתירין שיכולין להתיר בהרטה היינו שכל בני העיר מתחרטין אבל היחיד אינו יכול להתיר לעצמו בהרטה ואפי"ן אם התירו לו אינו מותר ואפי"ן הולך לעיר אחרת כל שדעתו לחזור חייב לנהוג כחומרי מקום שיצא משם (פ"ט סע) ודוקא בדבר שנהגו מקצת עם או אפי"ן איזה קהלות אבל דבר שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם כגון חפיפה וכיוצא בו י"א להתיר בשום ענין (ע"ך סע זכני ט"ז):

(י) וכ"ז בדבר שקבלו מעצמם אבל דברים שיש בו מחלוקת בין הפוסקים ובמקום אחד נהגו כדברי האוסר אי"כ לא קבלו עליהם אי"כ חדש שיהיה נראה לנדר אלא שקבלו עליהם שדבר זה אסור באיסור תורה אי מדרבנן לא מהני בזה שום התרה שאין בדרותינו מי שיכול להכריע נגד אותו חכם שאוסר כי"א אפשר

היי אדם כלל קבו הלכות פסח

לחד בדדא (פ"ק ע"ג סי' ז'), ולפ"ז אותן אנשים שנהגים שלא לשתות ולאכול הדש היינו עס"י דעת כל הפוסקים ראשונים ומחמת הולשתם או שאינם בריאים רוצים להתיר נדרם ג"ל דאם קיבל עליו מחמת שחשש שידע שכל הראשונים אוסרים וא"כ כבר קיבל עליו באיסור תורה ולא מחמת נדר ודינו ככל איסורי תורה שאסור רק לחולי שיש בו סכנה ולא מהני התרה אבל אם לאו בר הכי הוא רק שסכר שהוא חסידות א"כ דינו כמקבל משום פרישות בסי' ה'. וניל דדוקא בזה אבל בסי' שנהג תמיד להמתין בין אכילת בשר לחלב ו' שעות, ועכשיו מפני הולשתו רצה לנהוג כהמקילין להמתין רק איזה שעות כיון דלכל היעות אין האיסור רק מחמת סייג וגדר וא"כ מהני לזה התרה להמקילין בסי' ט':

(יא) וכל זה בדברים שקבלו והנהיגו מעצמם אבל אם היתה הסכמת גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינן יכולים להתיר (ו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ק). ולא עוד אלא שיכולים הצבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם ואפי' דברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות סייג וגדר לתורה אף הבנים חייבים לנהוג באותו גדר כדאי' להדי' בפסחים דבני בישא לא הוי אזלי מצור לצידון בע"ש ובאו בניהם לפני ר"י ואמרו אבותינו הי' אפשר להם ואנן לא אפשר ואמר להם כבר קבלו אבותיכם ומוזהרים מדברי קבלה שנאמר אל תשוש תורת אמך (ריב"ז ורמב"ן). ודוקא כשכל בני עיר הנהיגו כך אבל יהוד שנהג איזה דבר לסייג או לחסידות אין הבן חייב לנהוג אותה חומרה אא"כ עשאה פעם אחת כהיי אביו או אחר מיתתו ולא התנה בפירוש שאינו מקבל עליו חומרה זו דאז הרי קבלה לעצמו (פ"ק סי' ז'):

(יב) דבר שקבלו אבותיהם למגדר דאמרינן שהבנים חייבין לנהוג כן. אם כל בני העיר רוצים להתיר נדרם בהרשה כ' הפ"ח לדעת הסוברים דאפי' דבר שנעשה לסייג יש להם התרה כשמתחרטים כולם וא"כ כ"ש שיכולין בניהם כולם להתיר וי"א דדוקא האבות היו יכולים להתיר כיון שהם המציאו אותו איסור אבל לבניהם לא מועיל התרה וניל דזה דוקא כשלא תקנו האבות על הבנים אבל כשקבלו על זרעם ג"כ לכ"ע לא מועיל להם התרה:

(יג) שאר דינים כתבתי בחיבורי שערי צדק שער משפטי הארץ בסופו:

כלל קכח. דין המצות ומצות של מצוה משעת קצירתן עד אפ"תן:

(א) המצות שכן בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנאמר לא תאכלו עליו חמץ ז' ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל דהכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו אלא בה' מיני דגן כדלעיל בכלל הקודם אף מצה אין יוצא בה אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן. ונהגין לעשות מצות מחטים משום הידור מצוה אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (מכ"ג) והכהנים יוצאים בחלה. ואין יוצאין בפת סובין או מורסן אבל לש' הוא את העיסה בסובין ומורסנן שבה אבל אם הפרישן מן הקמח וחזר ועירב עמהן המ"א מסתפק והח"י כ' בפשוט דאין מצטרף. ויוצא במצה מסולת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני. ומ"מ טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי. ואין יוצאין במצה גזולה. בדיא כשגול מצה אבל אם גזל חטים או קמח ועשה מצה יוצא בה שקנאה בשינוי וחטים לבד הוא חייב לו. ולענין הברכה כ' המ"א דלא יברך דהוי מצוה הבאה בעבירה. אבל יוצאין במצה שאולה (מכ"ד):

(ב) צריכין לזהר מאד שלא יהיה בחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולדע שלא יעמדו השבלים במחובר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן דכיון דנתבישו כל צרכן ואז אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צריכים עוד ליניקת הקרקע א"כ לא נתבשלו הגשמים בתוכן והרי הם כאלו מונחים בכלי (חכו שאמרו נגמ' לחמץ נמוכר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יסלו הגרעינים. ומ"מ ראוי ונכון להשיגה ע"ז דלפעמים

חיי אדם כלל קצח הלכות פסח קפב

מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכם ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות דאז אין חשש מחמת גשמים:

(ג) כבר כתבנו בכלל הקודם שהתבואה שלתתו (ר"ל זרמלו) הוא ספק חמץ ולכן צריך לזהר ג"כ שלא יטחנו ברחיים אחר שמוחזין בו תבואה לתותה שהאבק יתערב יחד ואפי"א אם נאמר דיש סי' מי"ט לכתחלה ודאי צריך לזהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע ממטה עד התקרה:

(ד) נוהגין לנקר הרחיים היטיב ולכסות כל הכלים בבגד פשתן או שרוחצין כל הכלים היטיב שלא יישאר בהם קמח מחומץ ובדיעבד או בשעת הדחק שא"א לנקר הרחיים מותר למחוק בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם ססח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תכ"ג נכ"ו):

(ה) ביום שטחנו הקמח אסור לאפותו שאז הקמח רותח ומחמם המים ומתחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר ולש אין לאסור בדיעבד (ק"י סג):

(ו) השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חדשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפי"א פעם אחת צריך להתיר כל התפירות שיש בו ולהחצו היטיב בשששון וחמין ואפר וחבישה ואפי"א אימרא שקורין (וי"ס). וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם אחת שהחמץ נדבק בהם ולא טהני בהם הדרה לבד וכ"ש דלא טהני מה שמהפכין לצד השני החמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפר וחבשה. ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוס אם הוא תוך הפסח אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כבסו ולא התיר האימרא אין להחמיר בדיעבד ואפשר אפי"א לכתחילה א"צ להתיר (הוי"ס) כי מסתא אין עושיין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירה אין לאסור בדיעבד (סי' תכ"ט נכ"ו סי' ס"ק ל"ג) נ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפי"א בדיעבד אסור אפילו קודם פסח שהרי פירודין לא נקרא לח וחוזר וניער (וע' לעיל כלל קכ"ו סי' י"ד):

(ז) אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עוד עב תחת השק כי בהמה מזיע וגם לא יניח הרבה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח. ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל סי' ה' (תכ"ג):

(ח) אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננין מתהלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ז מחמם כל המים שהרי כולן צובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפי"א אם ימתין י"ב שעות י"א דלא טהני כיון שכבר פעם אחת היו חמין ועוד יש הרבה מעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במהובר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בתלוש ואם אין יכול לכונן בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרבה. ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אעפ"י שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (א"ר נכ"ס סמ"ק) ויכול לשאוב בפעם אחת על כמה ימים אלא שאינו הידור מצוה. והמנהג לסנן המים שלא יפלו לתוכן איזה גרענים וכצ"ל מכוזים ממעם זה (ועוד עכ"פ לענין מלוה ראוי לזהר בנילו"ו) ועמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמיד במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיורח השמש כיון שעומד במקום מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפי"א אחר שיצטנן ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת תקרה ומחיצות (תכ"ה). ומאוד צריך לזהר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבליילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומלאמי נא"ר סי' תכ"ה סק"ג ה"ל מעשה נא"ל ע"ס סי' מלות צבית הקורף פ"ס ושאל לזקני הגאון ושאל אם הכלי

חיי אדם כלל קצת הלכות פסח

היה קס כשלקחו ואמר לאו והמיר עכ"ל והנה הק"י סי' תכ"ה סקט"ו כ' דפוסרין היינו כקמיות הרוק ובי"ד סי' ל"ו כ' הש"ך דפוסרין הם כמים העומדים בזית צימות הקמה וא"כ אלו עצמדו כל הלילה בזית מקומם ודאי לא גרע מהם וז"ל דוקא בפוסרין ממים הגרופים מדוד הוא חסור אבל לא סתם פוסרין וכן יש לדקדק מדתני בצרייתא ולא בקמי קמה משמע דוקא שמתחמו מחמה) ולפעמים מחמת הקוד נקדשו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשרו :

(ט) הנהרות הם יותר קרים מן הבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשרות שלגים יותר טוב לשאוב מהבארות (סז) :

(י) לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות דאז ממחר להחמיץ וא"כ רחצם הישב ולכתחילה טוב להגעילין. וז"ל דאסור ליתנם בכלי שהחזיקו בו דברים המוצים אפי' של פסח כגון שהחמיצו בו (בזריקע) וכיוצא בו או חביות של דג מלוח שקורין (הערינג) וכ"ש אם החזיקו בו י"ש אפילו של פסח דהוי כבית חרוסת דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרבה במי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (ועיין לעיל כלל קכ"ה סי' ג'). ולא יתנם בכלי נחשת די"א דמחמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר. (פ"ק סי' תכ"ה). ואין לשפוך מים שלנו בין ששאבן ללוש מצות [מצוה] או שאר מצות מפני התקופה או מת ונהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים (סז) :

(יא) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב ממים שלנו ולכתחילה דוקא חד בתרי ממש (סז) :

(יב) כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים בלילה ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכוין בין השמשות וגם אין מהראוי להקדים. ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לבהש"מ או ישאוב בע"ש לאחר מנחה סמוך למעריב :

(יג) עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתירין אם היה בשוגג ומי"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אעפ"י שעכשיו הם צוננים אסור אם לא בשעת הדחק ומ"מ אם לש אפי' בחטין מותר בהנאה (עיין ק"י ו"א"ר ופ"ק) :

(יד) לא ידחוק הקמה במדה שאז אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התבשיל יתחמץ (תכ"ו) :

(טו) אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' (הווארט) שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומי"מ אם אופה ביו"ט דאין מודדין קמה ביו"ט אע"ג דיש מתירין למדוד מ"מ מנהגנו שאין מודדים אלא לוקחין מאומד (סז) (וכ"ל דלפיל. לפי המקמירין ואומרים ששיעור קלה הוא ה' קווארט ו"א ו' מי"מ חסור ללוג עיסה יותר מן ג' קווארט שהרי מנזאר בכל האמרוכים ששיעור קלה הוא מ"ג זיליס דק שהמקמירין אומרים שהזיליס שלנו הם קטנים מזניהם עכ"פ לכ"ע חסור ללוג יותר משיעור קלה וא"כ כמו שהזיליס נתקטנו האנשים נתקטנו כן ז"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפי' במזיד מותר דיש מתירין אפי' לכתחלה :

(טז) אסור ליתן מלח או שאר תבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או (מגווייל) ואפשר ה"ה (כעגליך) אפי' קורט א' אוסר שמחמם כל העיסה ודוקא כשנלוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ בדיעבד מותרים בהנאה. וי"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר תבלין מותר אפי' באכילה (תכ"ה) :

(יז) כל עשיית המצה אסור במקום השמש וביומא דעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא דעיבא כולי שמשא ואין לשיין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון פתוח אפי' אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולאן אדעתיה אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מקסה בסדין וכן נהגין (כן כ"ל דלא כמ"י). עברה ולשה תחת השמש או סמוך לתנור מותר והבי"ח אוסר ואם הוחם העיסה לכ"ע אסור (מ"ט) :

קפג חיי אדם כלל קבה הלכות פסח

(יח) אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף מהוסק או אפי' תנור שאופין בו ומחמת שמבערין תמיד אש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפי' עשוי כסתם תנור שאופין בו רק שמבערין בפיו ומחמת זה הבית מחומס וצריך לזהר בזה מאד ולפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגר פי התנור (סז):

(יט) לא יניחו העיסה רגע בלא עסק ואם מונח בלא עסק שיעור ח"י (מימינין) היו המין ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור ולעשותה ולכן צריכין לזהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמגלגלין המצות דאליכ העיסה תהיה מונח בלא עסק (סז):

(כ) אם העיסה רכה לא יוסף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמה לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיתננו אח"כ במרק ויחמין ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קמחה מגיבול קשה ויערבנה עם עיסה זו הרבה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא ענין או שדחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיזהר שלא ליתן המצות לדבר לה רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמין תיכה ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפילו בקמח שקלו אותו בתנור לבד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדידן דאסרינן מצה כפולה (סס"י תנ"ט וס"י תס"ג ע"ג נמ"ח):

(כא) ישער להתוך מן העיסה כיכ התיכות שיש עוזרין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכה כשגומרין מללוש העיסה תיכה יחלקו לגלגל (סז):
(כב) יזהיר שישגיחו שלא יהיו פרוזין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (סז):

(כג) העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וחריץ וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתי נחושת במסמכים אלא ע"י היתוך וכן המרדה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הגומות היטיב שלא יכנס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או עור מותר, ויזהר לרחוק ידיו ולנקותם היטיב עכ"פ לאחר שלוש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטיב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מהתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקין יותר ינוח ברכה על ראשם ומנהג הסידות הוא (סז):

(כד) וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנזכר וכן כלים המנקבין בהם (סז):

(כה) המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל. ולא יעשו המצות כמין היה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושין במסרק אפי' אם הוא עשוי בעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימחר לעשותו, ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושין אותם קצת עבה אך צריך לזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפה יפה ושיהיה התנור מחומס הרבה שלא תבא לידי חימוץ (סז):

(כו) לאחר שעשו המצה יהיו נזהרים מאוד להוליכו בזריזות אל התנור ויזהר להאופה שתיכה יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידים יחמין מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זרין ובעל תורה וירא שמים שיהיה נזהר בזה, ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפי' רגע (סז):

(כז) התנור ראוי לכל י"ש שקודם שיאפה יכשיר התנור כדן אעפ"י שאפו בו מצה כי מי יודע אם היו נזהרים ובפרט בעו"ה שרובן אינם מן המהדרים ולכן יכשיר התנור כדן מהמין למצה כמבואר בהל' הגעלה והיו הגחלים מהלכים ע"פ

חיי אדם כלל קבח הלכות פסח

כולו ויהיה חם מאוד (ואני קושש אם התכור אינו מקומס הרבה זהרי מקמירין שלא ימן מלה נמקוס שכנר אפו נו מלה ח' עיין נס"י וכ"ס זנה) ;

(כח) האופה יהיה נוהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא יגיע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כיכ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאסת כ"ב עד שאם ישברנה לא יהיו חוטיין נמשכין דאל"כ תתחמץ ובדיעבד שהוציא הט"ז וח"י אוסרין וא"ר כי דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטיין. ומהראוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור רק מקום הדבק. ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר. וכתב בא"ר שכל הגאונים אוסרים נפוחה זולת הט"ז שהפריח על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצה המצה וכן למטה מקרי קיום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפילו שלא באמצע אלא בקצוות וניכר מבחוץ מחמת שעלה למעלה והנבק הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או למטה בזה יש לאסור אפילו התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסור (ור"י לייזן) לכתחלה יש לאסור אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל ודלא כח"י אך בהנאה יש להתיר ואם היו שוככות זו על זו אם נסתלק תיכף תלוי בסלוגתא של הט"ז וח"י וא"ל דינו ככפולה ואסורין (תס"ו) ;

(כט) כל ז' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה ראשונה חייב כ"א מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות וקבלו חז"ל שהוא מצות עשה אפי" בזה הזמן דאין שם פסח והיא מדכתיב על מצות כו' וכיון דליכא פסח יהיה פסור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצוה לדורות. ולכן ליל ראשונה וכן לדיון בליל ב' חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצות של מצוה כיון שמצוה עלינו לאכול. וכל כזית הוא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין להכניס הכזית לפ"ז בפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחד ואם שהה מתחלת אכילה עד סופו בכדי אכילת ג' ביצים (דהיינו לקומרא) לא יצא (ס"י תפ"ו) ;

(ל) כל אזהרות ושמידות הנזכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלילה שהרי הכל הוא מחשש חימוץ. ואמנם המצות שאוכלין בב' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל המצוה זו היא שצריך שישמור לשם מצה ולפחות צריך שישמור אותה משעה שמוליכין החטים לפחות ראז התקרבה למים דסתם רחיים הוא של מים ואז צריך לשמור. והרבה פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה שתכף משנקצר ישמרנה לשם מצה והוה שקורין מצה שמורה ואף שצריך הדיון אין צריך שמירה זו אלא לכזית של הובה מ"מ נוהגין החרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרי' משעת קצירה שיש כמה הששות מכיאת מים על החטים וגם לפעמים שמנחין לייבשן במחובר. יותר מדאי מפני שאין להם סנאי לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממחרת לקצור בעוד שהם לחים קצת (ס"י תכ"ג) ואודונינו הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הזה ומכ"ש בשמוליכין החוטיין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שנמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קב"ו ;

(לא) ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר לשם מצות מצה אפילו בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפייה בכלן יאמר לשם מצוה. וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה

אבל

קפד חיי אדם כלל קבח קכט הלכות פסח

אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפי' בישראל עומד עיג אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בנכרי עי' ישראל עע"ג (סי' ת"ס):

(לב) וראוי לכל ירא שמים שיהיה הוא בעצמו עומד על עשיית המצה וכיש במצות המצה ולהזהירם ולזרוזם וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו (סג) וההמון טועים מאוד והושבים שכל ההידרות הוא רק למצה שמורה ולכן מקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר לכל הדינים והי הטוב יכפר:

(לג) יש מהררין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת ליישה יאמר כל פרוזין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצנו דאחר שיתחמץ כיון שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תכ"ח):

(לד) אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דעיי הלישה מתמצה טעם הגרעין ועיי המים והלישה מבלבל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור רק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה וכבר נתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה':

(לה) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גולה בד"א כשגול מצה אבל גול חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנאה בשינוי ודמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי בניצע בדרך ולכן אם הרבה אופים בתנור א' יאמרן כל מי שיגיע לידו מצות יהיה לו במתנה וכן כשטוהגן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תכ"ד):

(לו) אין יוצאין בפת סובין ומורסנין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסנין יוצא ואם נטל המורסנין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בליילה רחבה יותר מדאי שהרי נקרא להם עוני (סג):

(לז) דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלין חלה. כמבואר בחיבורי שערי צדק פרק ד':

כלל קכט. דין ערב פסח.

(א) כבר כתבנו לעיל כלל קכ"א דאסור לאכול חמץ רק עד שליש היום לפי גדלו ואחר כך אסור באכילה ומותר עוד בהנאה ולמכרו לנכרי שעה א' ואח"כ אסור מדרבנן אפילו בהנאה עד חצי היום לפי גדלו וקטנו ומחצי היום ולמעלה אסור בהנאה מדאורייתא וישרף החמץ בשעה חמישית ויבטל החמץ:

(ב) כשהיה בית המקדש קיים ביום שמביאין קרבן הוא לו יו"ט וכיון שבנע"פ מצות היום הוא זמן שהיטת הפסח שביא מישראל חייב בו ולכן היה יו"ט לכל ישראל שהיו אסורין במלאכה ולכן אף האידנא דליכא פסח כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בכ"מ וקיי"ל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום והעושה בו מלאכה משמתין אותו ואינו רואה סי' ברכה מאותה מלאכה והמור בזה ערב פסח משאר ע"ש ועי"ט אפי' להפוסקים דס"ל דבכל ע"ש ועי"ט אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה מ"מ אין משמתין אותו (סי' תס"ח):

(ג) בד"א כשעושה מלאכה להשתכר או אפילו בהנם והוא מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים ממש אבל מותר לתקן כליו ליי"ט וכל מה שמותר בחוה"מ כ"ש דמותר בע"ס (ועי' נהל' קה"מ). ויש מתירין לתקן בגדי חבירו ליי"ט בהנם ובלבד שלא יעשה מלאכה גמורה אפי' לצורך יו"ט ומותר לכתוב ספרים דרך לימודו אבל לאחרים אפי' בהנם אסור (סג ונק"י):

(ד) יש מקומות שקבלו עליהם שלא לעשות מלאכה בע"פ אפילו קודם חצות

היום

חיי אדם כלל קצת הלכות פסח

היום וא"כ חלה על זרעם אחריהם ג"כ וא"א להתיר להם וכ' רמ"א שכן נהגו במקומו ומ"מ נהגו שהחייטין והספרים והכובסין וי"א גם רצענין מתחילין ועושין עד הצות ובשאר אומנות אם התחילו מקודם והוא לצורך מועד עושין עד הצות. אבל האחרונים כתבו שלא ראו מקום שנהגו איסור עד הצות. ולכן לא אאריך בדין הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין שבכל מדינתנו עושין והרוצה לעיין יעיין בסימן תס"ח. ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות אף אחר הצות דאין לך צורך מועד יותר מזה (ק"י ס"ק י"ק והוא בכלל מה שכתב המ"א לכל מה שזמנא נפק"מ כ"ט נ"ט פ);

(ה) הובל שבהצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדים אא"כ נתרבה בהצר. ואין מושיבין בתחלה תרנגולת על ביצים ואם כבר ישבה על הביצים וברחה מחזרין אותה ואם מתה מושיבין אחרת תחת' ולעת הצורך מותר להושיב גם בתחלה (ל"ר). גורפין במגרפה הובל מתחת הגלי הבהמה ומשליכין אותו לאשפה (ס);

(ו) יש אוסרין לעשות מלאכה אפי' ע"י נכרי ויש מתירין וכן נהגין (ס);
 (ז) לספר עצמו ע"י נכרי יש אוסרין לפי שעי"כ הישראל המסתפר צריך להטות ראשו ומסייע לו וה"ז דומה כאלו הישראל עושה (ע"י מ"א ס"ק י"ג וכל לפי מה שכתב רמ"א נס"א שכ"ס להסיר הולאת האן בשבת וע"י נט"ז אבל הש"ך נ"ד ס"י קל"א נכה"כ כ' לזקוף בגילוח הפאות שייך לין מסייע אבל לא בליסורי שבת ול"כ כ"ט נע"פ ובפרט ש"ס הק"י מתיר) ונ"ל דיש להקל אבל ודאי דישאר אסור לספר לנכרי. ונמילת צפרנים אסור לאחר הצות ומ"מ אם שכח לטלן קודם הצות מותר לטלן (ל"ר שהרי יש מתירין אפי' נפק"מ ס);

(ח) אע"פ שבהה"מ אסור להביא כלים מבית האומן אא"כ לצורך המועד אבל בע"פ מותר אפי' אינם לצורך המועד (ס);

(ט) ע"פ שחל בשבת בודקין ליל י"ג ומבערין ביום ו' בשעה ה' כמו בכל ע"פ ומברכין על הבדיקה ומבטלין בלילה בזמן הבדיקה וכן בשבת לאחר שאכל מבטל וא"צ לבטל ביום ו' בשעת שריפת החמץ (ס"י תמ"ד);

(י) אין מבטלין בשבת זה דייסא והם שעורים או היטין כהושין וכן אין עושין המולייתא מקמחין שקורין (ללקטן וקונג) שהרי החמץ דבק בקדרות ואסור לנקחן שלא לצורך השבת ואם עבר ועשה משום מצות ביעור חמץ מותר לקנחו באצבע ולהדחיו. ואח"כ ינער המפוח שאכל בהם וישמין כל כלי החמץ ואם נשאר פת יכול ליתנו לנכרי ואם הוא עיר שאסור להוציא יתן לו דבר מועט שיוכל לאכלו וכן בכל פעם יתן לו דבר מועט ובלבד שלא יתנו לתוך ידו כמבואר בהל' שבת כלל ס"ב ואם אין שם נכרי ליתן לו יכפה עליו כלי עד מוצאי י"ט כמבואר לעיל כלל ק"ח ונ"ל דבוראי מותר ג"כ להאכיל לבהמה או להשליכה לבית הכסא דבזה ג"כ מבער החמץ (ס). ואם שכח למכור המצו שיש לו בחדר מיוחד יתן לנכרי בשנת במתנה וימסור לו המפתח שיקנה ע"י החדר והחמץ ואם א"א במתנה ימכור לו אפילו בשבת דלא הוי כמקוה וממכר כיון שאינו עושה רק להנצל מאיסור חמץ. ואם אין לו נכרי לכבד הבית יכבד הישראל בבגד (ל"ר ס);

(יא) ע"פ שחל בשבת ושכח להפריש חלה בערב שבת מלחם חמץ שאפה לשבת אסור לאכול ממנו אע"ג דבהלת ה"ל אוכל ואח"כ מפריש הכא כיון שצריך לבער החמץ נמצא אכל טבל למפרע וגם א"א ליתן במתנה לנכרי שמא יאכלנו (מ"א ס"י תק"ו) ומצאתי בספר קרבן נתנאל שכ' ו"ל לא נהירא פסק המ"א דכדאי הם שפסקו לקולא להפריש חלה בשבת וליתן לכהן קמץ או לגדול שטבל לקריו ואף לכהן שמא דיוכל לבטלה ברוב כו' ואי ליכא כהן אוכל והולך וישייר פחות מכזית ויכפה עליו כלי עד מ"ט כמו שאר חמץ שנשאר אם אין לו נכרי בסימן תמ"ד סק"ה ולפסק המ"א קשה הא מפקיע מחלה בידיים כנ"ל לפסק הלכה עכ"ל הק"נ (ע"ש נס"מ זילא 77 ט' נח"א);

קפה חיי אדם כלל קצת קל הלכות פסח

(יב) הבכורים חייבין להתענות ובסעודת ברית או פה"ב נהגו כאן ק"ק ויילנא להקל והמ"א כ' דבמדינותינו נוהגין להחמיר ואם חל ע"פ בשבת יתענו ביום ה' והאסמנים שאם יאכל ביום אינו תאב לאכול מתענה כדי שיאכל מצה לתאבון ובכור הבא אחר נפלים מתענה :

(יג) אסור לאכול מצה בע"פ אבל בליל י"ד וכ"ש לפניו מותר מדינא אך יש נוהגים שלא לאכול אפילו מ"ה (מ"י) והאוכל מצה בע"פ כאלו בא על ארוסתו קודם שבירך ז' ברכות וכן קודם אכילת מצה מברכין ז' ברכות ואפי' קטן וקטנה היודע מענין י"מ אסור ליתן לו מצה ואפילו מצה מפוררת וחזר ולשה בין ושמן וחזר ואפה אסור לאכול ד"א דיוצאין בו אבל מפוררת ומבושל שקורין (מלה כרייל) או (קנייליך) מותר לאכול דאין זה לחם כלל לכ"ע וה"ה (מרעמזיל) המסוגני ולענין ברכה עיין בהל' ברכות כלל ג"ד (מע"א) :

(יד) דוקא קודם שעה עשירית אבל משעה עשירית ולמעלה אפילו (קנייליך) וכיוצא בו אסור כדי שיאכל מצה לתאבון אבל מותר לאכול מעט פירות ובשר ודגים וגם בכ"ז יזהר שלא ימלא כריסו מהם (סג) :

כלל קל . דין הסדר בליל פסח (מס' תע"ב עד ס' מ"ט) :

(א) כבר כתבנו שכ"א מישראל חייב לאכול מצה המשומרת לשם מצוה בליל פסח מן התורה ולכתחלה המצוה שיאכל כזית מאותו מצה שמברכין עליו המוציא ועמו כזית שמברכין עליו על אכילת מצה דהיינו מן המצה הפרוסה ואחר כך כזית שאוכל עם המרור שכורכין כריכה ואחר כך אפיקומן . והמעם לאלו ג' זיתים שכזית ראשון הוא משום מצות מצוה וזה מ"ה"ת אפי' בזמן הזה כדכתיב בערב תאכלו מצות . וכזית של כריכה הוא דיש מחלוקת במה שכ' בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו דרבנן סברי דר"ל שיאכל עם הפסח מצוה וגם מרור מצה בפני עצמו ומרור בפני עצמו והלל סובר דר"ל שיאכל שניהם עם הפסח ולכן מתחלה אנו עושין כדברי רבנן ואוכלין מצה בפ"ע ומרור בפ"ע ואח"כ זכר למקדש וכדלל אנו אוכלין שניהם ביהוד . וכזית אפיקומן הוא במקום פסח שנאכל באחרונה ולכן אוכלין כזית אפיקומן באחרונה (מע"ג) . ושיעור כזית הוא כחצי ביצה והולה יכול לסמוך על הפוסקים שהוא כשליש ביצה אם אי אפשר לו לאכול כחצי ביצה (תפ"ו) והנשבע שלא לאכול מצה סתם וא"כ כיון שהל על מצה הרשות חל נמי על מצות מצוה וצריך להתיר השבועה ואם פירש שלא יאכל בליל פסח הוי שבועת שוא ולוקה ואוכל ואם אמר קונם אכילת מצה צריך להתיר נדרו (תפ"ה) :

(ב) מי שאינו יכול ללעוס המצה מותר לשרות במים מעט עד שיתרכך קצת ובלבד שלא יהיה נמחה לגמרי אבל לא ישרה בין שמבטל טעם המצה ומ"מ מי שאינו יכול לאכול כשנשרה במים מותר לשרות בין או שאר משקין ודוקא לזקן או הולה או שא"א לו כלל לאכול בלא"ה אבל שאר כ"א אף דיעבד יאינו יוצא בשרוי בין או שאר משקין וכ"ש ברותחין ואפילו שרה רק בבלי שני שהרי י"א דכלי שני מבשל וכ"ש בבשול דאין יוצאין בו כלל וכן מותר לאכול מצה מפוררת אף שהוא קקמח ומברכין עליו המוציא ובלבד שיאכל כזית (ס' תס"ח) :

(ג) כ"א מישראל חייב לאכול כזית מרור בב' לילות ראשונות והוא מ"ע מדרבנן בזמנ"ז שאין לנו פסח וצריך לדקדק בזה שיאכל לא פהות מכזית דכל דבר שמצותו לאכול אינו פהות מכזית ומצוה בחזרת ואם אין לו חזרת יחזור אחר ראשון ראשון כפי הסדר השנוי במשנה דהיינו . חזרת . עולשין . תמכא . חרבהינא . מרור . אך כיון שאין אנו בקיאין בירקות אלו בשמותם ולכן המרור הנהוג במדינותינו הוא (קניי) והוא תמכא שנוכר במשנה ואמנם האוכל אותו כשהוא שלם כמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפות הוא מזיק גדול וגם א"א לאכול כזית בפעם א' ולכן צריך לפרו על (ריב לייז) ולהעמידו מגולה כך דאז מפיג חריפותו . והגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו מבהכ"ג כדי שלא יפיג כל הטעם דאז אינו יוצא או שיפרר ביום ויניח בכלי ויכסה הכלי

חיי אדם כלל קל הלכות פסח

עד התחלת הסדר ואז יסוד אותו על קערה ועי"ז יפיג הריפותו (ועיין נכ"ל) ואז ימעך אותו וישער שיהיה כזית ויכול לאכול בטוב וכן כשיעשה כריכת מצה ומרור צריך שיאכל כזית שהרי אנו אוכלין מספק שמא צריך לאכול מצה ומרור ביהד כהלל ואין אכילה פחות מכזית, ומי שחושש לאכול (המריין) שמא יזיק לו יוכל לסמוך על הה"צ שמעיד שהירק שקורין (היפל סלאטן) הוא חזרת שנזכר במשנה וכן שמעתי מהמשולחים הבאים מארץ הקדושה ואמרו ששם אוכלין (סלאטן) למרור רק שאמרו ששם הם עלין גדולין והשרש גדול ואין תמיה כי במדינתנו עדיין הם תחלת הצמיחה ולכן העלין קטנים וכ"כ הה"י ששמע מלועז א' ואע"ג דאינו מר כלל לא אכפת לן. (וה"ל אורח קיים ולא לריך למהדר סמריחא דהא מלוה נחזרת ומאי פסח דקם כו' וזכרונא דהי"ז הכי קריו מרור אלא מתוק כ' קיי"ל בר' הושע"י כל עלמו אינו תלוי אלא נחזרת) וכן הוא בגמרא דילן דף ל"ט והלבוש כי שהוא (ערוך) בלשון (פולין) ועב"פ צריך תמיד למעך ההלל שיהיה בעלין כזית בלא שום הלל ביניהם (וימריין) לא יקה אלא מן הגבעול האמצעי שבראשי העלין אבל לא יקה מן השרשים המתפצלים דאין יוצאין אלא בקלח ולא בשרשים ויזהר שלא ישרה אותו מעת לעת במים דהוי כבוש ואין יוצאין בכבוש ואם אין לו מאלו הירקות אך שאוכל דברים מרים לא יברך עליהם דאין מצוה אלא מה שנקרא מרור בלשון תורה, ואם בלע המרור ולא לעם אינו יוצא דמעם מרור בעינין אבל בלע מצה יצא דאע"ג דגם במצה בעינין טעם מצה ולכן אינו יוצא במצה מבושלת שאני התם דכיון דבשלה אין במצה גופא טעם מצה אבל כשבלע המצה אע"ג שהוא זינו מרגיש טעם מצה בפיו מ"מ המצה לא אבד. שמה ומעמה אבל במרור צריך שיטעום בפיו ג"כ טעם המרור ולכן לא יצא (מע"ג ומע"ה):

(ד) החרוסת עושין מאגוזים ושקדים ותפוחים (ולמיריכל וליכננר) ויהיה עב זכר לטיט ובשעה שצריך לטבול בו המרור ישפוך לתוכו יין או הומץ שיהיה רך וראוי לטיבול ואם חל בשבת לא ישפוך היין לחרוסת אלא ישנה שיתן החרוסת לתוך המשקה:

(ה) הירקות לטיבול ראשון נוהגין בכל אשכנז ליקח העלין מן (פעטערזילע) בלשון (פילין פעטערעסקי) ומה שלוקחין לטיבול בצל כיון שאין להם ירק נוהגין בן: (ו) נוהגין להניח על הקערה ביצה זרוע וצריך לצלות כע"ש ואם שכח וצלאן ב"ט צריך לאכול הזרוע ב"ט ראשון אבל לא בלילה שאין אוכלין צלי בלילה אבל הביצה מותר לאכול בלילה וצריך שיהיה מעט בשר על הזרוע דאל"כ אין זה תבשיל ומנהג זה הוא זכר לב' תבשילין שהיו אוכלין במקדש בליל זה אחד קרבן חגיגה וא' קרבן פסח ובחרו בביצה דבלשון תרגום היא ביעא ור"ל דבעי רחמנא ופרקינן, ורע עלי המעשה שזורקין הזרוע והוא ביזוי מצוה ומצוה להניחו למחר לתוך הצלי שצולין ל"ט ואוכלין אותו:

(ז) כזית מרור שאוכל בפני עצמו צריך לטבול בחרוסת כולו אבל לא יאכל החרוסת עם המרור רק ינער החרוסת מעליו כדי שלא יבטל החרוסת טעם של המרור והכריכה נוהגין שאין טובלין אותו בחרוסת אבל נכון לנהוג כהפוסקים להטביל כיון שאנו עושין מספק כהלל והלל היה מטביל בודאי בחרוסת:

(ח) צריך לזהר שלא יאמר לצלות זרוע לפסח ד"א דאפילו בדיעבד אסור ולא זרוע בלבד אלא אפילו על שאר בשר בהמה י"א דאסור אפילו בדיעבד אם אמר בלשון הקדש בשר זה לפסח דנראה כאלו הקדישו לקרבן פסח אבל מותר לומר בשר זה על פסח (מ"כ ה"ל בלשון אשכנז מותר לא ידעתי מה חיסור יש בל"ק ול"ע) ומ"מ אם אינו בשר גדי ומלה מותר בדיעבד שהרי הפסח אינו בא אלא מגדי ומלה, ומ"מ לכתחלה יזהר אפילו על בשר עוף (מ"ט):

(ט) יש מקומות שאוכלין צלי בליל פסח ואנו בני אשכנז ממקומות שאין אוכלין צלי בשני לילות האלו אפי' צלי קדר ואפי' שלו ואח"כ צלאו גורה שלא יאמרו שהוא בשר פסח ואוכלין קדשים בהוין ואפילו בשר עגל או עוף כל דבר שטעון שחיטה אבל דגים וביצים צלויין מותר. ויש אוכלין ביצים בליל הסדר זכר

חיי אדם כלל קל הלכות פסח קפו

לחורבן שהיו מקריבין פסח ועכשיו בטל אבל אין בזה שום מצוה. ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומכה זה ממלאים כריסם עד שאוכלין אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו:

(י) כ"א מישראל חייב לשתות ד' כוסות מדרבנן בשני הלילות וצריך שיחזיק הכוס לפחות רביעית וצריך לשתות בפעם א' לפחות רובו של כוס ואפילו הוא גדול שהרי החיוב הוא לשתות כוס ואפילו מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לרחוק עצמו לקיים ד' כוסות ויכול למוזג היין במים או שישתה מה שהוא חמר מדינה או יין צמוקים. וחייב למכור כסתו או להשכיר את עצמו בשביל ד' כוסות. והכוסות צריכין הדהה ושטיפה וכל מה שצריך כוס של ברכת המזון (כמבואר בהל' ברכות כלל פ"ו) ומ"מ אם הם נקיים א"צ שטיפה והדהה בין כוס לכוס אלא סגי בשטיפת כוס הראשון (תע"ג):

(יא) כ"א מישראל מחויב מן התורה לספר יציאת מצרים בליל א' מדאורייתא ובליל ב' מדרבנן והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים אבל בלילה זה חייב לספר המעשה וכמו שנסדר בהגדה ולכן אמר ר"ג כל שלא אמר ג' דברים אלו ר"ל הטעם של ג' דברים אלו שהם פסח ומצה ומרור לא יצא ואם אין בידו הגדה יאמר בחומש פרשיות של יציאת מצרים. וסומא חייב בהגדה וכשיגיע למצה זו או מרור זה יאמר רק מצה שאנו אוכלין כו' וכן מרור שאנו אוכלין כו' (תע"ג ונכ"י) ול"ע כיון שצריך להגביה יכול לומר מצה זו ומרור זה:

(יב) כל המצות הנוהגות בב' לילות אלו שהם ד' כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים א' אנשים וא' נשים חייבין (כן משמע מלשון הש"ע דקיינות אף בהגדה ומלשון הטור משמע דפטורות שכי' כשיס קיינות כל' כוסות וכל המלות הכהונות בלילה זה כגון מלה ומרור משמע דוקא באלו ולמעוטי הגדה וכן משמע בלחורה נפסקים 77 ק"ק ע"כ בתוס' ד"ה שאף הן ע"ש אצל ח"א לומר כן דכתי דפטורות מה"ת כיון דהוי מ"ע שהזמ"ג מ"מ כיון דמקוריות גד' כוסות וקיי"ל דאם שתאן שלא על הסדר לא יאכל כדליתא בגמרא ע"כ ונ"ע וא"כ ע"כ קיינות בהגדה כדי שתתמה על הסדר וכ"כ מוס' להל' בסוכה ל"ק ד"ה מי שהיה וא"כ מש"כ הטור כגון מלה ומרור ר"ל כמו מלה ומרור ולכן צריך להזהיר בני ביתו שלא יזלו כלל זה ונפרט באכילת מרור שמזולזין בו מאוד וגם צריך להודיע להם בלשון שמעתיים עכ"פ הטעם של פסח מלה ומרור כדי שיקיימו מלה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר נאלנו ויכוין להוליסם) (תע"ג):

(יג) אכילת מצה והכריכה ואפיקומן וד' כוסות צריך לאכול ולשתות בהסיבה דהיינו שיטה עצמו על צד שמאלו כשהוא מיסב ואין חילוק בין שהוא איש או לא לעולם יסב בשמאל של כל אדם ואם אכל בלא הסיבה וכן בשני כוסות הראשונות יחזור ויאכל וישתה בהסיבה אבל בשני כוסות אחרונות דאסור להוסיף על הכוסות יסמוך על הפוסקים דס"ל דיצא בזמ"ז כיון שאין דרכינו בכך. וניל דה"ה באפיקומן דהא אסור לאכול ב' פעמים אפיקומן (סו):

(יד) אחר כל האכילה אוכלין כזית מצה המשומרת והיא נקראת אפיקומן ולכתחלה יאכל ב' זיתים א' זכר לפסח וא' להגיגה וצריך שיזהר באכילתו שלא ימלא כריסו בסעודה שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה שהאפיקומן אנו אוכלין זכר לפסח שנאכל באחרונה ואסור לאכול הפסח על אכילה גסה ואסור לאכול ולשתות אחר אכילת אפיקומן חוץ מן הכוסות שמחוייב לשתות ואחר ד' כוסות אסור לשתות ג"כ שאר משקין המשכרין מפני שהי"ב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה וחיישינן שמא ישתכר (ע' פ"י ס"י תפ"א) אבל (לאקרין ועפ"ל טראכק וטי"י) וכיוצא בו מותר ואם צמא הרבה אחר אפיקומן מותר לשתות (ע' פ"י ס"י תע"ק) ויזהר לאכול קודם הצות שהפסח אינו נאכל אלא עד הצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם הצות ולא יאכל אותו בב' מקומות או אפי' בב' שלהנות דומיא דפסח דכתיב בבית אחד יאכל ואם ישן באמצע אכילתו והקיץ אינו חוזר לאכול אבל אם ישן בסעודה קודם שאכל אפיקומן לא הוי הפסק:

חיי אדם כלל קל הלכות פסח

(טו) אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר קודם ברכת המזון אעפ"י שכבר נטל מים אחרונים או שאמר הב ונברך מותר לאכול בלא ברכת המוציא (ע לעיל הל' ברכות כלל ס"ד) דאזכא דרחמנא סמכינן ולא חשיב היסח הדעת שלנו לכלום כיון דמחוייב לאכול ואם כבר בירך ברהמ"ז אם נזכר קודם שבירך על הכוס בפה"ג ישול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברהמ"ז על הכוס ואם לא נזכר עד אחר שבירך על הכוס אם אינו נזהר בכל השנה לברך ברהמ"ז על הכוס ישול ידיו ויברך המוציא ויאכל אפיקומן ויברך ברהמ"ז שנית בלא כוס אבל אם נזהר תמיד לברך על הכוס או יצטרך לשנות עוד כוס והוי כמוסף על הכוסות לכן לא יחזור לאכול ויסמוך על אכילת מצה שאכל מקודם אבל אם לא היה לו אלא כזית מצה המשומרים משעת קצירה ולא אכל ממנה מקודם אפילו לא נזכר עד אחר שגמר כל הסדר ישול ידיו ויאכל אותו כזית ויחזור ויברך על הכוס אעפ"י שהוא מוסף על הכוסות וא"צ לחזור ולומר הלל דאעפ"י שלא שתאן כסדר יצא דסדרן אינו מעכב (ק"י נצט תשיבת הרא"ש דלא כמ"ח) ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחר ממצה שמורה (מע"ג):

(טז) אם אין לו אלא ד' מצות שמורות יקח ב' ללילה ראשונה וב' ללילה שניה ואם אין לו אלא ג' אם יספיק לו ללילה ראשונה בא' יעשה הכל בלילה א' מן א' ויניח ב' ללילה ב' משום לחם משנה ואם לא יספיק לו א' יקח א' וחצי ללילה ראשונה ויספיק לו א' וחצי ללילה ב' די"א דלעולם בלילה של פסח סגי בא' ומחצה משום דבעינן מה דרכו של עני בפרוסה. ואם אין לו אלא ב' זיתים יקח ללילה ראשונה ויברך על אכילת מצה על זית א' ואחד יניח לאפיקומן ואם אין לו אלא זית א' יברך המוציא על אלו שאינו משומר כלל ולא יברך ברכת אכילת מצה ויברך על מרור ויאכל הכריכה ג"כ עם מצה שאינה משומרת ואחר כל אכילתו יברך על אפיקומן על אכילת מצה וכפסק הש"ע. ונ"ל דזה מיירי דוקא בענין שאין יוצאין בשאר מצות כלל שאינו משומר כלל משום מצה אפי' משעת טחינה אבל אם משומר משעת טחינה כסזם מצות שלנו רק שאינו משומר משעת קצירה יעשה כמש"כ המ"ז דיברך על הכזית שמורה המוציא וגם אכילת מצה והכריכה ואפיקומן יאכל משאר המצות ועיין בנ"א. וחולה שאין יכול לאכול אלא כזית א' של מצה יאכל מקודם כל מאכלו בלא המוציא ואח"כ ישול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה על הכזית אבל אם אין לו ג"כ יין א"כ צריך לקדש תחלה על הפת ואח"כ יאכל (תפ"ג):

(יז) אם אין לו יין לכוסות יקח מה שהוא חמר מדינה אעפ"י שאינו אלא בימי הפסח כגון מי דבש ואם גם זה אין לו יקח (לא קרינן לו ילגדע קיולס) (ס"ח) ואם אין לו שום כוסות מקדש על הפת ומברך המוציא ובוצע דהיינו שפורס תחלה את האמצעות ונוטל החצי לאפיקומן וגומר הקידוש ומברך על אכילת מצה ואוכל ואח"כ מטבל טיבול ראשון ואומר מה נשתנה וכל הגדה עד גאל ישראל ומברך ברהמ"ז ואומר הלל בלא חתימה לפי שזה נתקן על הכוס אבל ברכת אשר גאלנו הוא במקום שעשה נסים (כ"כ רוקח נס"י רפ"ג והכניאו ג"כ פ"ק). ולפ"ז ה"ה בבבולה שאינו יכול לאכול לא מצה ולא ד' כוסות מי"מ מברך אשר גאלנו (ונח"א כתב"ט צ"טס מלגו) ונ"ל דלא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה כן ה' אלהינו יגיענו כו' ואם יש לו כוס א' יקח אותו לקידוש ואם יש לו ב' יקח אותו לברכת המזון (ס"י תפ"ג):

(יח) נהגו להדר בליל פסח לברך בזימן כדי לענות כשיאמר בהלל הודו יהו שנים עונים ומ"מ בדיעבד אף אשתו וב"ב מצטרפים ויענו אחריו ואם הם ג' יאמר א' הודו וב' עונים ואם הם ב' יאמרו שניהם הודו וכשיש בבית א' ד' כ"א הולך לאחור אכילתו להצטרף בבית חבירו עם ב' וצריך זה לזהר שלא יאכל האפיקומן בביתו דאז אסור לאכול ולשתות בבית חבירו ואינו מצטרף שם וגם אסור לברך ברהמ"ז אלא במקום שאכל וגם אסור לאכול שם עוד הסעם אפיקומן שדרי אינו נאכל

קפו היו אדם כלל קל הלכות פסח

נאכל בב' מקומות ולכן לא יאכל כאן אפיקומן אלא על שלחן חבירו שיברך שם ברהמ"ז. (והק"י כ' דפבר"ל מפראג קורא תנר על מנהגוה שהרי אין קיבו לנכך דוקא נזימון ולכן משנכ העללכים שאין יולאין מפתח ביתם):

(יט) אם יש אנשים או נשים בבית אחד שאינם יודעים לעשות הסדר או אפי"ב או ג' בתים יכול אחר לעשות להם דהיינו לאחר שעשה הסדר בביתו ואכל יבירך ברכת המזון הולך לבית אחר ועושה קידוש בשבילם והם ישתו ואומר הגדה לפניהם עד גאל ישראל ואז הם שותים כוס שני ואוכלין מצה ומרור ואוכלין כל צרכיהם אבל הוא אסור לאכול ולשתות עמהם שהרי כבר אכל אפיקומן בביתו. ואפי"ב אם לא יאכל אפיקומן בביתו מ"מ לכתחלה י"א דאפילו שאר מצות אינן נכון לאכול בב' מקומות ואח"כ יברכו ברהמ"ז ואם אינם יודעים יקרא עמהם מלה במלה ואח"כ ילך לבית השני והשלישי ועושה להם כסדר הזה ואח"כ הולך לביתו וגומר ההלל ושותה כוס ד'. ואח"כ ילך לבתיהם ויגמור עמהם הלל או אם ירצה גומר הכל בביתו ואח"כ הולך לבתים אחרים. או אם ירצה עושה הסדר תחלה בבית אחרים ואינו אוכל עמהם ואח"כ הולך לביתו ועושה הסדר (מפ"ד):

הסדר בקצרה

(א) יכין מושבו מבע"י כפי יכלתו במצעות נאות ויהיו הכוסות ששופות ומודחות מבע"י (ודינם כדן כוס של ברכת המזון כמבואר לעיל בהל' ברכות ויהיה הכוס שלם ומחזיק עכ"פ רביעית ואם אינו מחזיק רביעית לא יצא) כדי שתיכף כשיבא מבהכ"נ יעשה הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כדי שישאלו מה נשתנה ותהיה הקערה סדורה לפניו דהיינו שיניח בקערה ג' מצות ויכסה אותם במכסה כמו בשבת וי"ט אך מה שנוהגין לכוון המצות ומניחין המטפחות בין מצה למצה הוא מנהג בורות. ועליהם הזרוע מימין. וכיצה משמאל. מרור לברכה באמצע. הרוסת תחת הזרוע. כרסם תחת הכיצה. מרור לכריכה באמצע. וסדר זה אינו מעכב. ומי המלח יניח על השלחן ומי המלח יעשה מבע"י ואם שכח יתן המים תחלה ואח"כ יתן לתוכו מלח:

(ב) תיכף בביאתו מבהכ"נ מנהגו ללבוש (קטל) ואכל אינו לזבש ומ"מ הלבוש ג"כ לא הפסיד. אח"ז ימוג הכוסות ואם יש לו משרת המשרת ימוג להראות חירות:

(ג) קדש. קודם שיקדש יזהר לכל ב"ב זכרים ונקבות שישתו מן הכוסות עכ"פ רוב רביעית בפעם אחת בלא. שום הפסק ויש שמקמצין וכועסים על המשרתים אם שותין הרבה ועתידים ליתן הדין כי הוא מכשילם ומונעם מן המצוה ואם הפסיק בשתי' בכדי שתית רביעית בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה ובשתי אחרונות לא ישתה ואם שהה בין שתיה לשתיה כשיעור אמילת פרס לעולם יחזור וישתה כוס אחר. לא יקדש עד שזחשך דהיינו צאת הכוכבים ואז יקדש כמש"נ בהגדה ואם הל בשבת אומר ויכולו ואם הל במ"ש אומר יקנה"ז. אם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה דכיון דהבדלה צריך כוס קבוע נראה כמוסף על הכוסות ולכן ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל ואם לא נזכר עד אמצע הסעודה יבדיל בתוך הסעודה ויברך בפה"ג אם לא היה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה ואם שכח עד אחר ברהמ"ז יאמר הלל והבדלה על כוס ד' כיון דא"א בענין אחר (מ"ח ומ"ט) וא"צ ליטול ידיו קודם קידוש אם לא שאין ידיו נקיות ירחוץ מעט וקודם שיקדש יכוין שרוצה לקיים מצות קידוש וגם לקיים מצות ד' כוסות שכוס של קידוש הוא אי' מדי' כוסות ויש נוהגין לומר הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ד' כוסות רק שצריכין לזהר שלא יאמרו זה לאחר קידוש שהרי בירך על הכוס בפה"ג אלא דוקא קודם קידוש. וקודם הגדה יכוין או יאמר לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים:

(ד) ורחץ. לאחר שיקדש יטול ידיו דמדינא כל דבר שמיבולו במשקה צריך נט"י

חיי אדם כלל קל הלכות פסח

נמ"י ואע"ג דבזמניה אין נוהגין כן רק מי שנוהג בפרישות מ"מ בליל פסח נוהגין לישול כדין נטילה בלא ברכה כדי לעשות חיוב לתניקות כדי שישאלו:

(ה) כרפס, אחיז יטול (פעטרוויל סקורין פעטראקע) או ירק אחר וטובל במי המלח ומברך בפה"א ואם גדלו הירק בכלי בבית כמו שנוהגין שנוטעין בצלים בכלי בבית אזי לא יברך בפה"א רק שהגב:

(ו) יחץ. אחיז יקח המצה האמצעית וישברנה לב' חלקים דהינו חלק א' גדול והבי קטן ממנו והחלק הגדול יניח תחת המפה לאפיקומן ויהיו נזהרין שיכרוך האפיקומן במטפחות שלא כובסו (בקרדך מעל) כי הכרים מסתמא מכובסים (בקרדך מעל) כנהוג. והחלק הקטן יחזור לקערה ויהיה מגולה כל זמן אמירת הגדה הק כשמגיע לוהיא שעמדה לאבותינו אז נוטלין הכוס בידו או יכסה המצה ואח"כ יגלה אותו עד שיגיע ללפיכך ואז נוטל הכוס ומכסה המצה:

(ז) מגיד. אחיז יגביה הקערה ונוהגין שכל בני ביתו מנביהין הקערה ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק ולכן יותר נכון שלעולם לא תגביה אשתו הקערה כמו שנוהגין כמה גדולים ויאמר הא לחמא עניא. מוזגין כוס שני כדי שישאל התינוק מה נשתנה אם אין שם תינוק ישאל בנו או חבירו או אפילו אשתו ואז יאמר עבדים היינו והנכון כמו שנוהגין היראים לפרש ההגדה בלשון (אזכרה) או בלשון שמבינים שהרי גם נשים חייבות בכל המצות ובאמירת הגדה ולכן חיוב שגם המשרתת תשב אצל השלחן ותשמע כל הגדה ואם צריכה לצאת לחוץ לבשל עי"פ מחויבת לשמוע הקידוש ולכשיגיע לה' גמליאל אומר כל שלא אמר כו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותם שתשמע העשרה מכות שהביא על המצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל ישראל. וכשיגיע למצה זו צריך להגביה המצה להראותה למסובין ויש שנושקין אותה כדי להכב המצוה בעיניהם וכן כשיגיע למרור זה. אבל כשיאמר פסח שהיו אבותינו כו' לא יגביה. וכשיגיע ללפיכך מגביה כ"א כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל ואז יכסה הפת וישתה כוס שני וכבר נתפשט המנהג שמברכין על כל כוס וכוס ברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק על כוס ד':

(ח) רחצה. יטול ידיו כדין נמ"י לאכילה ויברך:

(ט) מוציא. מצה. לפי שב"ט צריך לחם משנה אך ברכת אכילת מצה צריך דוקא בפרוסה ייחזי נקראת לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה לכן מניחין הפרוסה בין ב' השלימות ולוקח שלשתן בידו ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ מניח השלישית בקערה ובוצע מהעליונה ומהפרוסה. מכל א' כזית ויאכל בהסיבה שני הזיתים ביחד ואם א"א לאכול שניהם ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ מהפרוסה ולכתחלה ירסק הזית שני הזיתים או הזית בפיו ויבלעם בבת אחת ואם קשה לו לבלוע יאכל מעט מעט רק שלא ישהה בכדי אכילת פרס מתחלת אכילת הכזית עד סוף אכילת הכזית:

(י) מרור. אחיז ירכך החרוסת דהיינו שישפוך לתוכו יין או חומץ כדי שיהא ראוי לטבול בו ויקח כזית מרור וכבר כתבתי שיפרד אותו מקודם כדי שיפיג טעמו קצת אבל לא יניח להפיג כל טעמו ויטבלנו בחרוסת וינערנו ממנו דאל"כ יבטל טעם המרור ויברך על אכילת מרור וצריך שילעוס המרור שיטעום הטעם המר אבל אם בלע ולא לעסו לא יצא אבל מצה אעפ"י שלא לעסו יצא והמרור לא יהיה כבוש מע"ל אפי' במים:

(יא) כורך. אח"כ יקח כזית מצה מן השלישית השלימה כדי לקיים בה גיב מצוה ואם צריך לה למחר יקח מן העליונה או האמצעית ויקח עוד כזית מרור וכורכה עם המצה והנכון לטבול גם מרור זה בחרוסת ויאכל שני הזיתים בבת א' אם אפשר לו כדלעיל סימן מ' ויזהר שלא יסיח בדברים שאינן מצרכי סעודה עד לאחר שאכל הכריכה שהרי ברכת אכילת מצה ומרור קאי גם על זה ומ"מ אם סח בדעבד א"צ לברך (נדע דאין חילוק בין המרור שמנכך עליו או זה שלוקח בכריכה

חיי אדם כלל קל קלא הלכות פסח

ללא כשעמתי ממקלת בני אדם נשם כתני האר"י שהם נ' מינים והם אינם יודעים בין מינים לשמולס שהרי ה' מיני ירק שיולאין בהם מלטרפין זה לזה אפי' לקטמכולן כזית ילא אלא העולם נוהגים ליקח העליון אל קריין לברך עליו שהוא נוח יותר לאכול וגם זה הידור מורה):

(יב) שלחן עורך. אה"כ אוכל סעודתו ואין אוכלין עלי בבי לילות אלו אפילו בשלו ואחר כך צלאו בקדרה ואפי' בשר עוף אם לא לצורך חולה וביצים צלויות מותר ויש מקומות שנוהגים לאכול ביצים בשני לילות והמיקל בזה שלא לאכול תע"כ כי ממלאין כריסם ואוכלין אפיקומן באכילה גסה וכן אני נוהג והכל לפי שהוא אדם ישגיח על עצמו שלא למלאות בטנו:

(יג) צפון. לאחר גמר סעודתו אוכלים מן המצה שמונחת תחת המפה והוא נקרא אפיקומן ולכתחלה יאכל כ"א ב' זיתים או זכר לפסח וא' זכר להגיגה ועכ"פ לא יפחות מכזית או ויאכלנו בהסיבה ויהא זהיר לאכול קודם הצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם הצות (ואם שכח לאכול אפיקומן עי' לעיל ס"ו ע"ו) ואחר האפיקומן לא יאכל ולא ישתה שום דבר:

(יד) ברך. אה"ז מוהגין כוס שלישי ונוטל מים אחרונים ומברך בהמ"ז ומצוה להזור אחר זימן ונהגו שבעל הבית בעצמו מברך ולאחר בהמ"ז שותין כוס ג' בהסיבה ומברך ברכה ראשונה ואסור לשתות בין כוס ג' לכוס ד' ומ"מ אם הוא כוס גדול והיה דעתו ע"ז בשעת ברכה מותר לשתות ממנו כמה פעמים דהכל נחשב לשת"י אחת:

(טו) הלל. אחר בהמ"ז נוהגין לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שכורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך המנו על העכו"ם ולכן אומרים שפוך חמתך כו' ואה"כ מיי"ג כוס ד' ומתהליין לא לנו וגומרין ההלל ואוכר יהללך עד אחת אל ואינו הותם ואומר הלל הגדול היינו כ"ו כל"ה ואחיכ אומר נשמת וישתבה עד מעתה וע"ע והותם עד הי העולמים ואפי' אבל בתוך ז' אוכר הלל ולאחר שסיים הברכה מברך ושותה כוס ד' בהסיבה ואם רוצה מכתין עד שיאכר הפיוטים תחלה ואחר שתיתו מברך ברכה אחרונה אם שתה רביעית בפעם א' ואחר ד' כוסות אינו רשאי לשתות רק מים או (לאקרין) יש להדיר אם צריך לשתות וכ"ש בליל שני דמותר אבל בכל דבר דין ליל ב' כלילה ראשונה לכל דבר:

(טז) נרצה. חייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתהפנו שינה ולכן יש קוראים אחר הסדר שיר השירים. ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פ' שמע ולא שאר פסוקים שקורין בשאר לילות להגן להראות שהוא מאמין שהוא ליל שמורים מן המזיקים אבל אם לא קרא קריאת שמע בזמנו דהיינו שהתפלל מעריב קודם צאת הכוכבים מהחייב לומר כל ג' פרשיות שהרי מחויב לקרות ק"ש עכ"פ:

(כ) שאר דינים כגון שאין לו מצה שמורה אלא כזית או ששכח לאכול אפיקומן או מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים תמצא בכלל זה למעלה:

(כא) דין התפלות ידוע ומפסיקין לומר משיב הרוח בתפלת המוסף ביום א' ואם טעה מבואר בהל' תפלה כלל כ"ד ושם כלל כ"ח:

(כב) נוהגין שלא לשמש מטתו ב' לילות ש"פ עפי' האר"י ז"ל ואמנם כבר כתבתי שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו ח"ו בעבירה אבל למי שיצרו תקפו אין לו להחמיר כלל כי אין בו אלא מדת חסידות ואין לך איסור בתשמיש מדינא באשתו הכשרה רק אבל שלו או שלה ובמ"ב ויום הכפורים:

כרל קלא. דין ספירת העומר:

(א) בזמן המקדש בתחלת ליל י"ו בניסן שהוא ליל ב' של פסח היו קוצרין העומר ומ"ע מן התורה לספור כאו"א ספירה כדכתיב וספרתם לכם כו' וכתוב שבעה שבועות תספור מהלל חרמש בקמה תהלל לספור ז' שבועות ועכשיו שאין לנו לא קצירת העומר ולא הבאה מ"מ חייב כאו"א מישראל לספור ספירה מדרבנן ומדכתיב תספרו חמשים יום משמע שצריכין לספור ימים ופעם כתיב ז' שבועות

חיי אדם כלל קלא הלכות פסח

משמע המצוה למנות שבועות ולכן צריכין לספור היום יום א' בעומר עד שמגיע לז' ימים אומר היום ז' ימים שהם שבוע א' בעומר ואם מנה הימים בלא שבועות או להיפך אע"ג דיצא מ"מ יש לחזור ולספור בלא ברכה:

(ב) מצוה בתחלת הלילה ומונה כל הלילה ואם שכח כל הלילה יספור אותו יום בלא ברכה ובלייל שאחריו מברך כיון שעכ"פ ספר ביום ואם שכח ולא ספר גם ביום אזי יספור בלילות האחרונות בלא ברכה כיון שדילג יום א' הרי אינם תמימות וכתוב ז' שבתות תמימות תהינה:

(ג) היה מסופק אם דילג יום א' או לא מברך שאר הלילות בברכה דהא י"א דספירה בזמ"ז הוי דאורייתא ואם כן הוי ס' דאורייתא ומברכין מספק ולתום דס"ל דספירה בזמ"ז אינו אלא מדרבנן הא ס"ל דאפי' בודאי דילג יום א' סופר בברכה דס"ל דכל יום הוא מצוה בפ"ע (ע' מה שכתבתי בהל' נרכות כלל ה' נכ"ל ס' ו') ונ"ל דהיה בנסתפק כשספר אתמול היה עדיין יום דינא הכי:

(ד) מצוה לכתחלה לספור מעומר דכתיב מהחל הרמש בקמה ודרשינן בקומה ואם ספר מיושב יצא:

(ה) מצוה לספור כל או"א דכתיב וספרתם לכם ואם שמע מחבירו ונתכוין השומע ומשמיע להוציאו יספור בלא ברכה (ע' ק"י):

(ו) מצוה לספור אחר צאת הכוכבים ואם ספר בין השמשות יצא ולמ"ד דספירה אינה לא מדרבנן אף לכתחלה מותר בין השמשות דהוי סד"ר:

(ז) השואל מחבירו בין השמשות כמה ימי ספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך שאם יאמר לו היום כך וכך אע"פ שלא אמר בעומר מ"מ כיון דבדיעבד אפי' לא אמר בעומר יצא ואע"פ שלא נתכוין לצאת כיון דלרוב פוסקים ספירה אינה אלא מדרבנן וקו"ל דמצוה דרבנן א"צ כונה (ונ"ל מסתפק דאפי' לא אמר ג"כ היום ילא) וקודם בהש"מ אין לחוש ומותר לומר שהרי אין זמן בסירה:

(ח) לכתחלה לא יברך עד שיודע בבירור כמה צריך לספור. ומ"מ בדיעבד אם בירך ע"ד שייספור כמו שיאמר חבירו ושתק ושמע וספר יצא אבל לכתחלה אסור להפסיק אפי' בשתיקה בין הברכה להמצוה יותר מנ"ד (כלעיל בהל' נרכות כלל ה' ס' ט'):

(ט) אם בירך אדעתא לומר היום יום ד' שסבר שהם ד' ימים ובאמת הוא ה' ימים וסיים בה' ימים יצא אבל אם היה הטעות בדבור כגון שאמר ה' ימים ובאמת אינו אלא ד' ימים אע"ג שבשעה שבירך סבר שהוא ד' ובירך אדעתא דלימא ד' ואח"כ סבר שהם ה' וספר ה' אזלינן בתר דבורו וצריך לחזור ולספור ומ"מ אם לא שתק הרבה הברכה עולה לו:

(י) יאמר מנין הימים הכל בלשון זכר יום אחד שני ימים ארבעה הגשה כו' וכן עד עשרה כולם בה' שהוא לשון זכר ולא שלש ארבע חמש. ושמונה אין חילוק בין לשון זכר לנקבה אלא בנקודה שיאמר שמנה בקמץ (ע' נכ"ל) ולא בסגול דזה הוא לשון נקבה. ומאחד עשר ואילך המנין המועט בלשון זכר אחד עשר יום שנים עשר יום ולא שתיים עשר שלשה עשר (יום, ולא ימים) והמנין המרובה בלשון נקבה אחד עשר ולא אחת עשרה שתיים עשר או שתיים עשרה וכן אחד ועשרים שנים ועשרים שלשה ועשרים וכן כלום והמנין המועט קודם למרובה ולא עשרים ואחד וכן כולם ומ"מ בדיעבד בכלם יצא:

(יא) בין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע ולא מתו בימים שא"א בו תחנון וא"כ נשאר ל"ג יום ולכן נוהגים קצת אבלות אין נישאין נשים ואין מסתפרין ל"ג ימים ויש בזה מנהגים שונים. ובקהילתנו אמר לי הרב ר' שמעון ז"ל מ"ן דקהלתנו שנוהגין איסור מיום א' דריה אייר עד ג' סיון דאמרי' מקצת היום ככולו מלבד בל"ג בעומר נוהגין הותר שהוא יום הילולא דרשב"י ולכבודו נוהגין קצת שמחה ואם הל' יום ל"ג ביום א' נוהגין בקהילתנו שמספרין ביום ו' ולכן הנשים נוהגין שלא לעשות מלאכה כפסח עד עצרת משקיעת החכה שאז היה זמן הקבורה:

(יב) אסור לאכול הדש דהיינו תבואה חדשה אע"פ שנזרע אם לא נשרש

קכט

היי אדם כלל קלא הלכות ככה

קודם מ"ז בניסן שהוא זמן הקרבת העומר אסור אפי' בזמדין. בא"י עד תחלת י"ז ניסן. ובה"ל עד ליל י"ח ניסן. ולרוב הפוסקים אסור מהית בין בארץ בין בה"ל ואפי' בתבואה של נכרים ולדבריהם דינו בכל דבר ככל איסורי תורה ואפי' פליטת כלים אסור אך כיון שהוא דבר קשה לכל העולם ולכן סומכין על הפוסקים דס"ל דאינו נוהג בה"ל ומ"מ כל אוהב נפשו ירחיק מזה. ובמדינות (אשכנז) רוב התבואה נשרש קודם לעומר. אך במדינות אלו ידוע שלעולם אין זורעין קודם פסח שעורים ושבולת שעול. ולכן צריכין לזהר מהם אפי' כשעשאן משקין אבל השים ודגן שקורין (קאקן) רובא דרובא נזרע באלול ותשרי ומותרין. ואינו נוהג חדש אלא בתבואה של הי מיני דגן אבל לא בשום מין אחר (וכל דיני ק"ס מצינו בקיצורי שערי לך פ"ו ע"ט) והגרי"א היה מהדר לאכול מצות מחדש בליל י"ח ניסן כיון שהיה עליו שם איסור עד היום כדי להראות שמה שנמנע היה מחמת מצות הבורא (וכעין זה כ' תוס' שנוצט 77 י"ג ד"ה לא קראו) והיה מחמיר באיסור חדש ככל איסורי תורה:

(ג) הגרי"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת משום שעכשיו הוא חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם שקורין (אלאזייע שוועט:-) או (פינגסטן) (וע' ע"ז 77 י"א תוס' ס' וכתבתי בזה בדין חוקות העמים בחלק י"ד:

ה לכות העניות

כלל קלב. (תקס"ו):

(א) מצות עשה מהית לזעוק ולהריע בהצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור שנאמר על הצר הצורך אתכם והרעותם בהצוצרות כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבעה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו (רמב"ם) וכשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם כך מצוה על כל יחיד שיתענה ויתפלל על צרתו כיצד היה לו חולה בתוך ביתו או תועה מדבר או הבוש בבית האסורים יש לו להתענות ולבקש רחמים (תקצ"ט) ודבר זה מדברי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה וזעקו עליה ויריעו וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם המן אלה. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו צרה זו נקרה מקרה ה"ז דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסף הצרה צרות אחרות והוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי (גם אני) עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. ומדברי סופרים להתענות על כל צרה עד שירוהמו מן השמים ובימי תעניות אלו זועקין בתפלה ומתחננים ומריעין בהצוצרות (רמב"ם פ"א מה"ל מעניות) והצוצרות לאו דוקא אלא היה שופר ולכן תמה המ"א בסימן תקע"ה למה אין נוהגין לתקוע בשופר בעת צרה אף על גב דאין דין ת"צ בבבל מ"מ כיון שהוא מ"ע מן התורה:

(ב) מדינא אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בהמישי מפני כשיראו שיקנו סעודות גדולות לסעודות ערב וגם לצורך שבת יסברו שרעב בא לעולם וייקר השער אבל במדינות אלו הלא שכיהו מפיקעי שערים ולכן מותר (סימן תקצ"ב) ואין גוזרין תענית על הציבור מתחילה בר"ח ולא בהנוכה ופורים או בתול המועד או בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות או ט"ו באב (לניט) ואם התחילו להתענות על הצרה אפי' יום א' ופגע בהם ימים אלו מתענין ומשלימין והוה מדינא אבל האידינא צבור דינם כיהוד ומפסיקין בר"ח ומשלימין יום אחר וכן נוהגין. וב"ד שגזרו שלא לאכול בשר בכל ב'ה' חצי שנה או שנה אם לא עלה על דעתם שיהיה ר"ח וט"ו באב תוך משך זה צ"ע אם מותר או לא דמסתמא לא נתכונו לאסור ימים

שא"א